

YAVUZ BAHADIROĞLU

hayırsever padişah

II. MURAD

 NESİL

About the pagination of this eBook

Due to the double page layout and the numbering of this book, the electronic pagination of the eBook does not match the pagination of the printed on the pages. To navigate the text, please use the electronic Table of Contents if the pages are available.

İÇİNDEKİLER

Bir Fetret Daha mı?	7
İki Başlı Devlet.....	13
İmparatorun Öfkesi	20
Nifakın Sonu	25
Bizans'ta Büyük Korku.....	27
İstanbul Kuşatması.....	29
Küçük Mustafa Bey İsyanı.....	34
Çandaroglu İsfendiyar Bey İsyanı.....	41
Germiyan Beyliği.....	44
Dört Büyük Kubbenin Çöküşü.....	46
Şeyhî.....	47
Çandarlızade İbrahim Paşa.....	50
Hacı Bayram Veli	52
Ve... Emir Sultan.....	55
Zaferlerden Bir Demet.....	59
Karamanın Koyunu, Sonra Çıkar Oyunu	67

Yanko Hunyad.....	70
Manisa’da Bir Derviş.....	75
Su Uyur, Düşman Uyumaz	79
Varna Zaferi	84
Zaferden Sonra.....	87
İkinci Kosova Savaşı.....	91
Âsude Bahar Ülkesine Göç.....	99
Vasiyetnamesi	100
II. Murad’ın Karakteri.....	103
Asker Padişah.....	109
Eğitim Hamleleri	111
Sadrâzamları.....	114
Şeyhü’l-İslâmları.....	115
Sanat Dünyası	118
Sonuç Olarak.....	120
Birkaç Menkıbe.....	122
Kaynaklar.....	126

BİR FETRET DAHA MI?

Sultan Murad, Bayezid Paşa’ya aydûr: “Lâ-lam, âbâ vü ecdâdım zamanından devlet ve saadetle mesned-i vezareti müşerref idersün vü cem’i memleketimizde olan âyân vü erkândan her cihetçe aklın ziyadedür vü âlemin itikâdı vü itimâdı sanadur. Heman sen gitmek gereksin eğer bizüm rızamüz gözetürsen.”

Behiştî

Osmanlı Devleti’ni uzun süren fetretten kurtarıp, âdeta yeniden inşa eden Sultan Çelebi Mehmed Edirne’de vefat etmiş, saltanat nöbeti büyük oğlu Şehzade Murad’a gelmişti. Bir taraftan Amasya sancak beyliğinde bulunan Şehzade Murad’a haber salınırken babasının vefatı herkesten gizleniyor, elim acı yüreklere gömülüp saklanıyordu. Çünkü Bizans’tan yana endişeler vardı. Çelebi Sultan’la Bizans arasında “kayd-ı hayat” şartıyla yapılan andlaşma, Çelebi Sultan’ın vefa-

tıyla yürürlükten kalkmıştı.¹ Bizans İmparatoru, Çelebi Sultan'la yaptığı andlaşma gereği, Limni'de tuttuğu Mustafa Bey'i –eski tarihlerimizin ısrarla “Düzmece Nâbedid-Câ'li Mustafa” dediği Yıldırım'ın oğlu– her an serbest bırakabilir, Allah göstermesin, devlet yeni kardeş kavgalarının içinde bir fetrete daha yuvarlanabilirdi. Bu sebeple, Padişahın ölümü saklanmalıydı. Yeni Padişah cülûs edinceye kadar, bilhassa Bizans bu acı gerçeği öğrenmemeliydi.

Ve acı gerçek 41 gün saklandı. Nihayet yeni padişahın Bursa'ya gelerek tahta geçtiği 1421 yılının Haziran ortalarında, cülûs ile vefat haberi aynı anda açıklandı. Ahali gözyaşları arasında cülûs şenlikleri yaptı. Hemen ardından Bizans elçileri gelip İmparator ihtiyar II. Manuel Paleologos'la oğlu ve saltanat ortağı VIII. Yoannis Paleologos'un taziyeleleriyle tebriklerini sundular.

“İmparatorumuz, taziyeleleriyle birlikte saltanatını tebrik ediyorlar. Haşmetlü Bizans İmparatoru, merhum pederinizin dostluğuna daima ehemmiyet vermiş, devletlerimizin dostluk içinde yaşamasına çalışmışlardır. Bu dostluğun devamı ve kayd-ı hayat şartıyla yapılan andlaşmaların yenilenmesi şevketlü Padişahın tavrına bağlıdır. Bizans, Osmanlı Devleti ile iyi münasebetlerini devam ettirmek arzusundadır.” Padişah henüz 18 yaşında bir delikanlıydı ve makamına ısınmaya çalışıyordu. Veziri azam Bayezid Paşa ise yıllarını devlet hizmetinde geçirmiş, uzun seneler padişahтан sonraki en yüksek devlet makamını işgal etmiş tecrübeli bir vezir-

¹ Yavuz Bahadıroğlu, *Çelebi Mehmed*, s. 93-100.

di. Padişah adına cevap vermek de ona düşüyordu. Elçilerin dilinin altında bir şeyler olduğunu zaten sezmişti.

“Bizim dahi arzumuz Bizans'la, cennetmekân Çelebi Sultan rahmetlinin tesis ettiği dostluğu devam ettirmekten ibarettir. Padişahımız, imparatorlarınızın ve Bizans ahalisinin iyiliğinden başka bir şey düşünmemektedir. Böylece bilirsiniz.”

“Bu duygunun ispata ihtiyacı vardır,” dedi elçi. “İmparator iyi niyetinizin bir nişanesi olarak, öteden beri ola geldiği gibi Şehzade Mahmud'la, Şehzade Yusuf Beylerin (Padişahın kardeşleri) kendi nezdine gönderilmesini istirham eyler. Dostu Çelebi Sultan'ın aziz hatıraları olarak onlara göz bebeği gibi bakacağını, tahsil ve terbiyeleriyle yakından alâkadar olacağını bildirir. Herhalde bunda bir ihtilaf mevzubahis olmayacaktır.”

Genç Padişahın kaşları çatılmıştı. Öfke yığılı gözlerle Veziriazama bakıyor, sanki sertleşmesini istiyordu. Fakat güngörmüş Bayezid Paşa olabildiğince sakindi, gülümsüyordu:

“Padişahınız Bizans İmparatoru'nun muhabbetine ziyadesiyle ehemmiyet veriyor. Ancak dinimizin hükümleri Padişahımızdan önce gelir. İşte Şeyhimiz Molla Fenarî Hazretleri'ne huzurunuzda sual ediyorum.”

Padişahın yanında ayakta duran meşhur din âlimi Molla Fenarî'ye döndü:

“Efendi Hazretleri, bir Osmanlı şehzadesi gayri müslim birinin vesayetine, tahsil ve terbiye için terk edilebilir mi?”

Molla Fenarî Hazretleri'nin cevabı kesin ve netti:

“Elcevap: Caiz değildir.”

Veziri azam Bayezid Paşa, Bizans elçilerine baktı:

“Şeyhimiz caiz bulmadıkta elimizden bir şey gelmez,” diye konuştu. “Bizans gibi biz dahi din devletiyiz, bu itibarla her hareketimizi dinî esaslara göre ayarlamak mecburiyetindeyiz. Din dışı bir hareketimizi tebamız asla tasvip etmez. Ancak İmparatorunuzu şehzadelerimize manevî peder kabul edebiliriz, kendilerine böyle bildiresiniz.”

İki elçi de öfkeden kıpkırmızı oldu. Padişahı bu mevzuda mutlak surette razı etmeleri istenmişti. Gerekirse Padişahın amcası Mustafa Bey’i (Düzmece Mustafa) serbest bırakmakla tehdit etmeleri de istenmişti. Arzuya muvafakat edilmeyince son çareye başvurdular, tehdide yeltendiler:

“Bu cevabınızın iki devlet arasındaki sulhu tehlikeye düşüreceğini hatırlatmak isterim. Mademki İmparatorumun küçük bir arzusu reddedilmiştir, o halde bundan doğacak neticelere katlanmaya da hazır olunuz.”

Genç Padişahın dudakları titriyor, gözleri öfke saçıyordu. Bayezid Paşa ise alenî tehdit karşısında suskundu. İhtiyatı elden bırakmamaya çalışıyor, bir Osmanlı-Bizans çatışmasının nelere mal olacağını hesaplıyordu. Sessizlik uzarken genç padişahın gümbür gümbür cevabı elçilerin yüreğini ürpertti:

“Size Bizans’ın dostluğuna ehemmiyet atfettiğimiz söylendi, siz ise bununla iktifa etmeyip karındaşlarımızı rehin etmemizi istiyorsunuz. Kitap kavline itirazda bulunuyorsunuz. Biz istiklalimizi rehinelerin gölgesinde değil, kılıcımızın çeliğinde arıyoruz. İmparatorunuza böylece söylersiniz.”

Elçilerin Bizas’a taşıdığı sert tepki, ihtiyar İmparator II. Manuel’i çok ürküttü. Elinde Mustafa Çelebi² gibi bir koz olmakla birlikte böyle bir maceraya girişmenin faturası çok yüksek olabilirdi. Osmanlıların şimdikinden çok zayıf oldukları bir zamanda Çelebi Mehmed’e karşı bu kozu kullanmış, ama silah geri tepmişti. Osmanlılarla oynanmayacağını, tecrübeleriyle biliyordu. Bu yüzden, Osmanlılarla anlaşmaktan başka çare olmadığı görüşündeydi:

“Mustafa Bey’i salıp asker de vererek desteklese bile muvaffak olması ihtimali zayıftır. Zira Osmanlılar onun düzmece olduğuna inanmıştır. Padişah bu işte parmağımız olduğunu er-geç öğrenecektir ve işte o zaman bütün kuvvetiyle üzerimize gelecektir. Hiç yoktan böyle bir riske giremeyiz.”

Ama ortağı genç Yoannis ile Bizans Konsülünün (Meclis) bazı üyeleri başka türlü düşünüyorlardı. Genç Yoannis,

“Fırsat bu fırsattır” diyordu. “Osmanoğlu’nu can evinden vurup kıpırdayamaz hale getireceğiz. Padişah, amcası Mustafa Bey’le dövüşürken Bizans’ı aklına dahi getirmeyecektir. Üstelik Mustafa Bey’in kazanma şansı da yüksektir. Eğer kazanırsa bize Gelibolu’yu iade edecektir. Gelibolu’nun Bizans’a tekrar geçmesi demek, Osmanoğulları’nın Rumeli’den sökülmesi için gerekli en büyük adımın atılması demektir. Böyle bir netice için küçük bir riske elbette girmek lazımdır.”

² Mustafa Çelebi hakkında fazla bilgi için bak: Yavuz Bahadıroğlu, Çelebi Mehmed.

Yoannis'in görüşü ağır basınca ihtiyar imparator susarak boyun eğdi. Dimitrios Laskaris'in, on kadırğa dolusu askerle Limni'deki Mustafa Bey'e gönderilmesi kararlaştırıldı. Böylece, kaynaklarımızın "Düzmece Nâbedid-Câ'lî Mustafa" adlarıyla zikrettiği Şehzade Mustafa Çelebi, padişahlık müddeisi olarak bir kere daha tarih sahnesine çıktı (1421).

İKİ BAŞLI DEVLET

Mustafa Bey padişah olduğu takdirde Gelibolu Yarımadası'nı, Karadeniz Sahili'nden Eflâk Sahilleri'ne kadar olan bölgeyi, nihayet Tesalya havalisini Bizans'a iade edecek, ancak bu şartla yardım görecekti.

Sonradan anlaşılmaya uymaması ihtimalini bertaraf etmek maksadıyla Mustafa Bey'in oğlu, İmparator tarafından rehin alınmıştı. Belki de Mustafa Bey, oğlunun hayatını kurtarmak için Bizans'ın oyunlarına âlet olmak zorunda kalmıştı.

İşin bu tarafı meçhuldür. Açık olan bir şey varsa Mustafa Bey'in bir miktar Bizans askeri ve on Bizans kadırgasıyla Limni'den Gelibolu'ya geldiği ve isyan bayrağını bir kere daha açtığıdır.

Sultan II. Murad, Bizans'ın, Mustafa Bey vasıtasıyla bir oyuna daha kalkışacağını tahmin ettiğinden, Gelibolu'yu tahkim etmişti. Buna rağmen, yapılan ilk çatışma-

da, Mustafa Bey'in kuvvetlerini kumanda eden İzmirli Cüneyd Bey, Padişah kuvvetlerini yendi.

Mustafa Bey karaya çıktı. Gelibolu halkının liderlerini huzuruna davet etti. Dokunaklı bir konuşma yaptı. Özetle şöyle diyordu:

“Ben Sultan cennetmekân Bayezid Han'ın oğluyum. Han babamla, Timur'a esir düşüp babamın vefatından sonra serbest bırakıldım. Babamın aziz mirasını ararken Çelebi Mehmed tarafından firara mecbur edildim. Bizans'ın eline düştüm, mahpus oldum. Şimdi serbestim. Henedanın en büyüğü olmam hasebiyle de padişahlık davasındayım. Zaman, Osmanlı tahtında aklı başında, tecrübeli bir padişah bulunması zamanıdır. Zaferi tecrübe kazanır. Bana biat eyleyiniz. Edirne'ye varıp atalarımın tahtına sahip çıkayım.”

Mağdur ve mazlum rolündeydi. Haline acımışlardı ya, yine de tereddüt gösteriyorlardı. Osmanlı Hanedanı'ndan kim olursa olsun itaat etmeyi boyunlarının borcu sayan bir terbiyeden geçmişlerdi, bu terbiye Mustafa Bey'e de itaatlerini gerektiriyordu, ancak gerçekten Bayezid Han'ın oğlu muydu bakalım? Hakkında çok şey duymuş, “düzmece” olduğu kulaklarına gelmişti. Yaşlı biri söz aldı:

“Hoş söylersiniz Beyim, lakin Cennetmekânın oğlu olduğunuz nereden bellidir? Mustafa Bey'in karnında bir çukurcuk vardır, diye duymuştum, karnınızı açar mısınız?”

Mustafa Bey biraz duraklamakla birlikte, onları inandırmak için başka çaresi olmadığını anlayarak karnını açtı. Eski bir kılıç yarsını andıran küçük bir çukur

göründü. Görünmesiyle, yaşlı adam ellerine kapandı:

“Vallahi bu Mustafa Bey'in kendisidir,” derken hiç kıldı: “Müslümanlar, şahit olun, biat ediyorum.”

Mustafa Bey'in “düzmece” değil, Bayezid'in oğlu olduğu haberi çabucak yayıldı. Gelibolu ve civarında yaşayanlar kabileler halinde gelip biat ettiler. Fakat Gelibolu Kalesi'ni müdafaa eden hükümet kuvvetlerinin komutanı Şah Melik, bütün ısrar ve telkinleri elinin tersiyle çevirip teslim olmamakta direndi:

“Bu kale bize Padişahın emanetidir. Padişah emane-tini, canımızla birlikte ancak teslim ederiz.”

Bu karşılığa canı çok sıkılan Mustafa Bey, kalenin şiddetle muhasara edilerek düşürülmesini emretti. Daha ilk adımda tökezlemek istemiyordu. Tökezlerse askerinin morali bozulabilir, kendisine katılmaya hazırlanan kitleler niyetlerinden vazgeçebilirdi. Gelibolu Kalesi eline geçmeliydi, tahtın yolu Gelibolu Yarımadası'ndan geçiyordu.

Genç Padişah II. Murad da bunun farkındaydı. Amcası Mustafa Bey'i Gelibolu'da durdurabilirse fitne ateşi tutuşmadan belki söner, devlet ikinci fetretin eşiğinden belki dönerdi.

“İki başlı devlet olmaz,” diyordu. “Taht bize müyes-ser oldu; amcamız olduğunu iddia eden adam, hakika-ten amcamız ise buna rıza göstermeli, fitneye âlet olmamalıdır.”

Bursa'da bir toplantı yaptı. Toplantıya Veziriazam Bayezid Paşa'dan başka, İkinci Vezir Çandarlızade (Cendereli) İbrahim, Üçüncü Vezir Hacı İvaz Paşalarla,

Timurtaş Paşaoğlu Umur, Ali ve Oruç Beyler de katıldılar.

Genç Padişah vaziyeti hülâsa ettikten sonra, görüş ve düşüncelerini açıkça ifade etmelerini istedi.

Önce söz alan Veziriazam ve Beylerbeyi Bayezid Paşa, padişahlık müddeisine karşı bizzat Padişahın çıkmasını maslahata uygun bulduğunu söyledi. Hacı İvaz Paşa ise aksi görüşteydi:

“Bayezid Paşamızın gitmesi kanaatimizce daha muvafık düşer. Zira Bayezid Rumeli beylerini çok iyi tanır.

Umulur ki, söz ile onları ikna edip davalarından döndürür. Böylece kardeş kanı akmadan mesele hal yoluna girer.”

Timurtaş Paşaoğulları bu fikre itiraz etmekle birlikte, Padişah uygun bulup kabul etti. Veziriazamın sırtını sıvazlayarak,

“Lalam,” dedi. “Âbâ vü ecdâdım zamanında devlet ve saadette mesned-i vezareti müşerref idersün ve cem’i memleketimizde olan ayan ve erkandan her cihetçe aklın ziyadedür ve âlemin îtikadı ve îtimadı sanadür. Herman sen gitmek gereksün, eğer bizüm rızamüz gözetürsen.”³

“Padişahın, emrin can baş üstüne, cennetmekân babanızın rızasını ömrümüz boyu gözettük, senin dahi rızanı gözetürüz; illâ askerde bir tereddüt gözetürüm, korkarım ki Düzmece Mustafa’ya kanalar. Şayet böyle olursa askeri kırdırmamak için Düzmeceye iltihak etmiş gibi yapmaya ruhsat isterüm. Düzmece askeri içinde

³ Behiştî, s. 56–57.

bulunup yüreklerini Padişahım tarafına meylettirmeye çalışurum. Düzmeceye iltihakım duyulursa hıyanetime hükmedilmesün.

Genç Padişahın Bayezid Paşa’ya güveni tamdı.

“Hareketlerinde serbest olacaksın,” dedi. “Ne yaparsan vatanının iyiliği için yaptığına eminiz. Emma Düzmece’ye iltihak kargaşa çıkarır, ırak durasun. Allahu Teala muinin olsun.”

Bursa’da fazlaca bir asker yoktu. Veziriazamın önce Edirne’ye giderek asker toplanması lazımdı. Ama Gelibolu yolu Mustafa Bey tarafından tutulmuştu.

Tek çare, İstanbul Boğazı’ndaki Güzelcehisar’dan⁴ gemilerle Rumeli’ye geçmekti. Öyle yaptı, Rumeli’ye geçip Edirne’ye gitti.

Edirne ve civarından 30 bin asker toplayarak Mustafa Bey’in üzerine döndü. Sazlıdere mevkiinde ordugâh kurdu.

Adamları, askerin tereddüde düştüğünü söylediler. Zaten bundan korkuyordu. Tereddüde düşmüş askerlerle savaşmak, hele de zafer kazanmak imkânsızdır. Hepsini meydanda toplayarak tereddütlerini gidermek için bir konuşma yaptı.

“Mahzun olmayınız,” dedi. “Hiçbir tereddüde mahal yoktur ki üzerine gittiğimiz Bayezid Han oğlu Mustafa Çelebi değildir. Cennetmekân Mehmed Çelebi Sultan’ın ağzından duyduğuma göre Mustafa Çelebi küçük yaşta vefat etmiştir. Üzerine gittiğimiz kimdir dersiniz, Bi-

⁴ Anadoluhisarı’nın Osmanlı kaynaklarında “Güzelcehisar”, “Güzelhisar”, “Niksar”, “Yenihisar”, “Yenicehisar” gibi isimler aldığı görülmektedir. Bu hisar 1396’da Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır.

zans İmparatoru'nun aleyhimize entrikalar çevirmek için uydurduğu bir Düzme Mustafa'dır.”

Asker, itimad ettiği Veziriazamın ağzından bu teminatı duyunca biraz olsun rahatladı. Ama bütün tereddütlerinin izale olmadığı, sonraki gelişmelerle sabit.

Mustafa Bey de Sazlıdere'ye ordusuyla birlikte geli, atını Bayezid Paşa'nın askerlerinin üzerine doğru sürerek “Şol canibe bakın Müslümanlar, yüzüme bakın! Ben cennetmekân Bayezid Han'ın öz be öz oğlu Mustafa Çelebiyim; Mustafa Çelebi olmasaydım namı Rumeli beyleri Evranoszadeler, Turahan Bey'le, Gümlü oğulları bana tâbi olurlar mıydı? Siz de bana itaat eyleyiniz, boş yere kardeş kanı akıtmayalım; saltanat hakkı benimdir” diye seslendi.

Belki onu dinlemeyeceklerdi. Ama yanında Evranos Gazi oğulları başta olmak üzere, Osmanlı Devleti'nin teşekkül safhasından başlayıp bu günlere kadar canlarıyla, mallarıyla, kanlarıyla hizmet vermiş, isimleri efsaneleşip dile destan olmuş namı Rumeli beyleri de aynı şeyi söylüyorlardı:

“Müslümanlar, işte biz buradayız! Bayezid Han oğlu Mustafa Hanı padişah belleyip geldik; ulülemre itaat farzdır; Allah'ın gazabından korkunuz.”

Bayezid Paşa ile bir Osmanoğlu arasında tercih yapmak zorunda kalanlar, bir tereddüitten sonra Osmanoğlu'nu tercih edince Bayezid Paşa'ya göre, bu işten en az zararlı sıyrılmanın tek yolu kalmıştı:

Mustafa Bey'e adam gönderip iltihak ettiğini bildirmek. Kardeşi Hamza Bey'e danıştı, muvafakatını alınca

düşündüğünü yaptı. Askeriyle birlikte Mustafa Bey tarafına geçti (30 Ağustos 1421).

Mustafa Bey'in sevinci sonsuzdu. Devletin en tecrübeli vezirini elde ettiğini düşünüyordu.

“Senin kadr ü kıymetini çocuklar (Padişahı kastediyor) ne bilsin, ancak biz biliriz. Seni kendimize vezir nasbetik.”

Bu sevinci uzun sürmeyecek, Bayezid Paşa'nın bir plan çerçevesinde hareket ettiği yolundaki telkinlere kapılacak, şüpheye düşecek ve birkaç gün sonra Bayezid Paşa'yı idam ettirecektir.

Sonra Edirne üzerine yürüyüp padişahlığını ilan edecektir. Adına hutbe okutacak ve sikke bastıracaktır. Böylece devlet bir kere daha iki başlı bir görünüm almış, Rumeli ile Anadolu hukuken olmasa bile fiilen ayrılmıştır. Ama bu uzun müddet devam etmeyecek, buharan fetretin eşiğini aşmadan durdurulacaktır.

İMPARATORUN ÖFKESİ

Mustafa Bey'e elinden gelen her türlü yardımı yapıp asker ve gemi vererek Osmanlı Devleti'nin başına gaile açan Bizans İmparatoru II. Manuel sabırsızlanmaya başlamıştı. Yardım karşılığı olarak bir kısım bölgelerin Bizans'a terkedileceği yolundaki vaadini bir elçiyle Mustafa Bey'e hatırlattı.

Mustafa Bey'i tutan evlâd-ı fatihandan Rumeli beylerinin böyle bir andlaşmadan haberi yoktu. Bu sebeple Mustafa Bey tereddüt ediyordu. Bazı bölgeleri Bizans'a terketmesi halinde etrafındaki halkanın çözülmesinden korkuyordu. Kendisine vezir ettiği kader yoldaşı İzmiroğlu Cüneyd Bey'e vaziyeti anlatınca şöyle bir cevap aldı:

"Davamız kökleşmiştir, artık Bizans'ın yardımına ihtiyacımız kalmamıştır. Karındaşlarımızın isteğiyle bizi bir adaya hapsedtiklerini ne sen unutabilirsin ne de ben. Merak buyurmayın, Bizans elçisine lazım gelen cevabı ben veririm."

Elçiyi çağırdı ve şunları söyledi:

"Müslümanların topraklarını düşmanlara terk etmenin dinimizce men edildiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Hatta Müslüman hükümdarlar, onların beldelerini fethe mükellef kılınmıştır. Bu vaziyet karşısında elimizden bir şey gelmez. İmparatorunuza hürmetimiz baki olmakla birlikte, istediklerini veremeyiz."

Elçi bu cevapla huzuruna çıkınca Bizans İmparatoru küplere bindi.

"Ben ona gösteririm!" diye bağırdı.

Ezelî dessaslığını ele alıp hiç tereddütsüz, Sultan II. Murad'la temas kurdu. Baba dostu olduklarını, Mustafa Bey'e yardım ederken bir ard niyet taşımadığını, sadece Sultan Çelebi Mehmed'e duyduğu yakınlığın hatırına böyle davrandığını, ancak pişman olduğunu ve vaktiyle kurulmuş Osmanlı-Bizans dostluğunu tekrar ihya için elinden gelen her türlü gayreti göstereceğini bildirdi. Ama Sultan II. Murad bu ced emced hilebazın teklifini ciddiye almayıp oyalama cihetine gitti, kesin bir cevap vermedi. Çünkü Düzmece vakasından sıyrılır sıyrılmaz Kostantiniye'yi fethedip Bizans'a da imparatorun desiselerine de bir son vermeyi kafasına koymuştu. Şimdilik Mustafa Bey'le İmparatorun arasındaki ihtilaf işini kolaylaştırıyordu.

Ayrıca iki tedbire daha başvurmuştu. Bayezid Paşa'nın idamından sonra kendisine veziriazam yaptığı Cenderelizâde İbrahim Paşa, İzmiroğlu Cüneyd Bey'e hitaben bir mektup yazdırdı. İbrahim Paşa, Cüneyd Bey'e, Mustafa Bey'i terk etmesi halinde, hutbede Sultan II. Murad'ın isminin okunması ve paralarda tuğrasının bulunması kaydıyla, İzmir'in kendi idaresine verilece-

ğini Padişah adına vaad ediyordu. Ayrıca, Mustafa Çelebi'nin Beylerbeyi olan Rumeli eşrafından Mihaloğlu Mehmed Bey de Tokat'ta yatmakta bulunduğu hapishaneden alınıp Bursa'ya getirilmişti.

Kardeşi Musa Çelebi taraftarı olduğundan, Sultan Çelebi Mehmed'in emriyle Tokat'taki bir zindana kapatılmış bulunan Mihaloğlu Mehmed Bey'in, Rumeli Beyleri üzerinde büyük nüfuzu vardı. Sultan II. Murad, Mehmed Bey'in bu nüfuzundan istifade etmek istiyordu. Bu iki tedbir sayesinde daha fazla kan dökülmeden amcasını bertaraf etme arzusundaydı.

Ve arzusuna nail oldu. Bir süre Edirne'de kaldıktan sonra Anadolu'ya geçip Ulubat Gölü'nün kıyısında karargâh kuran Mustafa Bey, yeğenini ve ordusunu gölün karşı kıyısında buldu. Yapılan vaadlere kapılan İzmirli Cüneyd Bey, cereyan eden birkaç müsademedeki pek gönülsüz davrandı. Nihayet bir gece Mihaloğlu Mehmed Bey, atını göl kıyısına sürdü ve karşı kıyıya doğru var gücüyle bağırmaya başladı:

“Bre Evranos oğulları, bre Gümlüoğlu Paşa Yiğit, bre Türk Turahan! Densüzlük etmeyesüz. İşte Padişah karşunuzdadur, siz ise bir düzmeye kapılıp gidersiz.”⁵

Mihaloğlu Mehmed Bey'in sesini tanıyıp gölün karşı kıyısında biriken Rumeli Beyleri şaşırılmışlardı. Onlar Mehmed Bey'i öldü sanıyorlardı.

“Sen misin Gazi Baba?” diye sordular.

⁵ Bu savaşta bizzat bulunan müverrih Âşık Paşazade şunları anlatıyor: “Mihaloğlu bu su kenarına geldi; evvela kelim bu oldu kim, ‘Bre Türk Turahan ve bre hain!’ deyu bağırdı. Gümlüoğlu'na ve andan Evranosoğullarına, cümle Rumeli Beylerine çağırdı; cemîsi Rumeliler su kenarına geldi, selam virub hayli kelimat eyledi ve ‘Bu Mustafa Düzme'dir’ deyu ad çıkardı (s. 98).”

“Benim,” diye cevap verdi. “Ben Mihaloğlu Mehmed Beyim. Ölmedim, sağım, ama eski silah arkadaşlarımın bir düzmeceye kapılıp Padişaha asi olduklarını görmekten ölmeyi tercih ederdim. Bu haliniz nedir bre! Cennetmekânın oğlu dururken bir düzmeye hizmet etmeye utanmaz mısınız? Utanmayı unuttunuzsa Allah korkusunu da mı unuttunuz?”

Bir büyük azap Rumeli Beylerinin yüreğine saplanmıştı. Karşılarında öz babaları gibi sevip saydıkları, yıllar yılı bir dediğini iki etmedikleri Mihaloğlu Mehmed Bey duruyor, beride Yıldırım Bayezid Han'ın oğlu olduğunu söyleyen ve kendilerini buna inandıran Mustafa Çelebi bulunuyordu. Ne yapacaklarını konuştular. Sonunda II. Murad'a itaat etmeye karar verdiler. Bu kararlarını da Mihaloğlu Mehmed Bey'e duyurdular.

Ertesi sabah, İzmirli Cüneyd Bey'in yetmiş civarında adamıyla ordugâhı terk edip Aydın'a doğru kaçtığı duyuldu. Ayrıca gece göl kıyısında cereyan eden konuşma da Mustafa Bey tarafından öğrenilmişti. Büyük bir telaşa kapıldı. Aldatılmıştı. Canını kurtarmak için bir an önce Rumeli'ne geçmesi lazımdı. Bunu yalnızca çok güvendiği kimselere açtı. Hazırlıklar ikmal edildi ve bir gece yarısı az bir maiyetle Lâpseki yolunu tuttu.

Rumeli Beyleri de Ulubad Irmağı üzerinde önceden kurulmuş köprüden geçip Sultan II. Murad'a iltihak ettiler, bağlılık andı içtiler. Veziriazam Çandarlı İbrahim Paşa, Rumeli Beylerinin cezalandırılmasını istediye de Vezir Hacı İvaz Paşa karşı çıktı. Padişah da Hacı İvaz Paşa'nın tarafını tutunca, affedildiler.

Her af işe yaramaz. Ama bu çok işe yaradı. Rumeli Beyleri, eski hatalarını unutturmak için canla başla hizmet ettiler.

NİFAKIN SONU

*Murad Han dahi erişdi. Mustafa'yı kovdular.
Kızılağaç Yenicesinde erdiler. Duttılar. Gene
Edirne'ye getürdüler. Düzmeyi'yi hasır burcundan
aşağı asakodılar. Halk tamam teferrüc etdiler.*

Âşık Paşazade

Sultan II. Murad bu işi kökünden halletmeye karar vermişti. Devletin nifaka tahmmülü yoktu. En seçme adamlarını Mustafa Bey'i takip için gönderdi. Mutlaka yakalanıp Edirne'ye getirilmesini emretti.

Mustafa Bey, bir ara Edirne'ye uğrayıp hazinesini almış ve Eflâk istikametine kaçmıştı. Edirne'nin kuzeyinde ve Tunca Nehri kıyısındaki Kızılağaç Yenicesi'nde elinde kılıçla yakalandı. Edirne'ye getirilip idam olundu (1422).

Tarihçi Dukas, olayı şöyle anlatıyor: “Mustafa'yı Murad'ın huzuruna getirdiler. O da bir canı gibi umumî meydana asılmasını emreyledi. Mustafa bu suretle idam

olunmasını istemedi. Murad bunu, Mustafa'nın Osmanlı Hanedan'ından olmadığını halka ispat için yapıyordu. Murad halka bunun için (Mustafa Bey için) İmparator Manuel'in ortaya çıkardığı düzme adamdır, diyordu; halbuki işin hakikatini anlamak isterseniz bu Mustafa, Bayezid'in oğlu idi.”

O zamana kadar Osmanlı Hanedanı'ndan öldürülmesi gerekenler boğdurulurdu. Mustafa Bey'in alelade biri gibi asılması, onun hanedana mensup olmadığını ispatlama arzusuuydu. Sultan II. Murad'ın buna gerçekten inanıp inanmadığını bilmiyoruz. Öte yandan, Bizans İmparatoru Manuel tarafından sahneye iki Mustafa Bey çıkarıldığını, birinin gerçek, diğerinin düzme olduğunu Rumen tarihçisi İerga yazmaktadır. Herhalde bu ihtimalin de göz ardı edilmemesi lâzımdır.

Şehzadelerin katledilmesi hadisesine bu günkü şartlardan bakıp kınayanlar için burada da bir ibret dersi mevcuttur. Mustafa Bey zamanında bertaraf edilebilseydi onca kardeş kanı akmayacak, onca kargaşa çıkmayacaktı. Devletin bekası tehlikeye düşmeyecekti. Nitekim küçük şehzade Mustafa'ya da müsamaha edilmiş, fakat ilerde göreceğimiz gibi o da başkaldırmıştır. Sonraki padişahlar bu kötü örneklerden hareket etmişler, devletin birlik ve bütünlüğünü temin bakımından şehzadeleri katlettirmişler, kılı kırk yaran Osmanlı uleması tarafından da desteklenmiştir. Hadiseyi “Devletin hayatı mı, yoksa bir şehzadenin hayatı mı daha kıymetlidir?” sorusunun içine oturtmak lazım gelir. Yoksa münhasıran bir katl hadisesi olarak mevzua eğilmek, insanı yanlış sonuçlara götürür.

BİZANS'TA BÜYÜK KORKU

Mustafa Çelebi'nin yakalanıp öldürülmesi haberi Bizans İmparatoru ihtiyar Manuel ile saltanat ortağı Yoannis'i fena halde ürküttü. “Bizans oyunu” bir kere daha iflas etmiş, Osmanlı'nın basireti, hileyi yenmişti. Padişah kızgın olmalıydı. Onu teskin etmek lazımdı. İmparator ezeli mürâilîğiyle bu işi başarabileceğini düşünüyordu. Edirne'ye elçi gönderir, dostluk duygularını Padişaha bildirirdi. Altan alta da Osmanlı'nın içini karıştırmayı sürdürürdü.

Lakanas ve Marko Ganis adlı iki Bizans asilzadesine elçilik vazifesi verdi. Edirne'ye ihtişam içinde gittiler. Ama Padişahla görüşmeleri mümkün olmadı. Çünkü Sultan Murad, bütün karışıklıkların içinde mutlaka bir Bizans parmağı görüyor, o parmağı kırmaya hazırlanıyordu. Elçileri veziriazam kabul etti. Dostluk mesajını, dudaklarında alaycı bir tebessümle dinleyen Veziriazam Çandarlızâde İbrahim Paşa,

“Söylediklerinizi Padişaha arz ederim” dedi. “Hüküm onundur.”

Ve gitti, Padişaha arz etti. Sultan II. Murad öfkeliydi:

“Ne kendileriyle görüşür ne de hediyelerini kabul ederiz,” diye kükredi. “Hazırlıklarımızı görmüş olup Bizans’a taarruz edeceğimizi anlamışlardır. Hazırlıklar bitinceye kadar elçiler alınmasın. Gayrisini düşünürüz.”

Bizans elçileri çeşitli mazeretler ileri sürülüp hazırlıklar bitinceye kadar bir evde “zoraki misafir” tutuldu. Hazırlıklar tamamlanıp ordu İstanbul’a müteveccihen harekete geçince Padişah, elçileri huzuruna aldı. Bir müddet eski Veziriazam Bayezid Paşa’yı suçlamalarını dinledi. Güya Osmanoğullarıyla Bizans’ın arasını açan, merhum Bayezid Paşa idi. İmparator, Padişahı çok seviyordu. Sulh taraftarıydı. Reddedilmeyeceğinden emin olarak dostluk elini uzatıyordu.

“Biz dostlarımıza dostuz!” diye gürlledi Sultan Murad, “Gidiniz, Kostatiniye’yi fethetmeye geldiğimizi İmparatorunuza bildiriniz.”

Elçilerin başına korku bulutları çöktü. Kekeleyerek dışarı çıktılar ve atlanıp İstanbul yolunu tuttular. Kötü haberi bir an önce İstanbul’a ulaştırmalıydılar. Hile duvarı yıkılmıştı. Bizans’ın enkaz altında kalması muhtemeldi. Bu düşünceyle delicesine at sürüyor, bir yandan da taarruz haberini veren Padişahın mertliğine şaşıyorlardı.

İSTANBUL KUŞATMASI

Mustafa Bey’i serbest bırakıp Osmanlı Devleti’nin başına belalar açan Bizans İmparatoru’na haddini bildirmek için ordusunu hazırlayan Sultan II. Murad, İstanbul’u kuşattı. Birçok muhasara teçhizatı ve büyük topraklarla mücehhez bulunan Osmanlı Ordusu, önce İstanbul’un etrafını Rumlardan temizledi. Sonra da şehri topa tuttu.

Bu, Türkler tarafından İstanbul’un altıncı muhasarasıydı. Daha önce Yıldırım Bayezid dört, oğlu Musa Çelebi ise bir kere kuşatmıştı. Ama şehir direnmiş, daha doğrusu her kuşatmada Osmanlıların başına bazı gaileler açılmıştı. Yıldırım’ın son kuşatması, fethe ramak kalmışken kaldırılmıştı. Çünkü Timur tehlikesi yaklaşıyordu ve Yıldırım Bayezid malûm akıbete uğramıştı. Musa Çelebi ise İmparatorun bir başka oyununa gelmişti. Şehrin elden gidebileceğini gören ve kılıçla kılıca karşı duramayan Bizans İmparatoru, Çelebi Mehmed’le

anlaşmış, bu durumda Musa Çelebi'ye geri çekilmek düşmüştü.

Bir kere daha hatırlatalım ki, İstanbul'un fethi Müslümanlara Peygamber vasiyetiydi. Bu vasiyeti tutmak, peygamber tebşirine mazhar ordu ve emir olmak azmiyle, Osmanlılardan çok önce de İstanbul muhtelif ke-reler muhasa edilmiş, hatta bazı Sahabîler aynı maksatla İstanbul'a gelmişlerdi.

Serinin ilk kitabında⁶ daha teferruatlı biçimde üstünde durduğumuz gibi Osmanoğulları'nın ataları olan Kayı Han Aşireti'den 444 yiğit ne zaman ki Anadolu'ya gelmiş, Horasan Erenleriyle, Gazi Dervişlerle buluşmuş, bu din ulularının tefekkür ummanında kendilerini bulmuş, işte o zaman tohum toprağa düşmüş, fetih aşkı gönülleri tutuşturmuştur. İstanbul'un fethedileceğini müjdeleyen hadis-i şerifi duymasıyla Anadolu'nun batısına akmaya başlamıştır. Kayı Han Aşireti'nin Keşiş Dağı (Uludağ) eteklerinde yurt tutması bir rastlantı değil, bu aşkın neticesidir. Maşuka doğru bir yürüyüştür. Osmanoğulları mezkûr hadis-i şerifin müjdesine öyle gönül-den bağlanmış ve İstanbul'un bir gün mutlaka fethedileceğine öylesine inanmışlardır ki, nice büyük engeller gözlerini asla yıldıramamış, müjdeye doğru adım adım yürüyen din gayretini asla kıramamıştır.

444 kişi. Yıllar süren göçlerle hırpalanmış, bölünmelerle yorulmuş, baskınlarla yıpranmış ve üstelik bölgenin de yabancı. Manzarayı gözlerinizin önüne getirmeye çalışın: Her taraf Bizans askerî valilerinin (Tek-

⁶ Yavuz Bahadıroğlu, *Osman Gazi*, s. 86-94.

furların) kontrolü altında. Eşkiyalık kol geziyor. Tekfur-ların arasında öyleleri var ki, bir çırpıda beş, hatta on bin kişilik ordu çıkarabilmekteler. Birleştikleri anda ise ordu mevcudu otuz- kırk bine baliğ olmaktadır. Bu kılıç kuvvetinin karşısında ise 444 yiğit vardır. Ama bunlar tepeden tırnağa büyük, derin, köklü bir inancın bayraktarlarıdır. Yurtlarını Moğollar'a kaptırmanın canhıraş gayretiyle yurt tutma peşindeler. Peşinde oldukları bir şey daha var ki, birini diğerinden ayırmak güç. Kostantiniye'yi fethetmek emelindedirler. Ancak bu sayede Peygamber müjdesi gerçekleşecek ve ancak bu yolla Osmanoğulları'nın önünde talih kapıları açılacaktır.

Kısacası, devlet fikri, îlâ-yı kelimetullah gayretiyle birleşmiş, Kostantiniye'nin fethi bir tatlı hayal olarak yürekleri önce tutuşturmuş, adım adım yürüdükçe hayal hakikate yaklaşmış, ilk denemelerden sonra cesaretleri artan Osmanoğulları, yeni denemelere girişmiştir.

Manzara gerçekten de havsalaya sığmaz boyutlardadır. Hayretle bir kere daha tekrar edelim ki Söğüt ile Domaniç arasına yerleşen Kayı Aşireti'nin 444 yiğidi, Bizans kaleler çemberiyle kuşatılmış iken bu kuşatmayı imanlarıyla kırmış, kaleleri tek tek düşürüp şuurlu liderlerin peşinde doludizgin denebilecek coşkun bir hızla Kostantiniye'ye, daha doğru bir ifadeyle hadis-i şerifin müjdesine yürümüşlerdir.

Atılan adımlarda tesadüften eser yoktur. Osman Gazi, soyu kök tutar gibi olur olmaz Bursa'ya yüklenmiş, Bursa şanlı oğlu Orhan Gazi tarafından bir baba vasiyeti olarak fethedilince (1326) İznik'e, ardından İzmit'e yürünmüş; Bizans'ın Anadolu'daki yumuşak karnına kılıç

gibi girilmiş, derken Rumeli'ne geçilip Bizans fiilen muhasara altına alınmıştır. Haritaya bakıldığında, bu fetihler zincirinin şuurlu bir kuşatma olduğu hemen görülecektir. Osmanoglulları öteden beri kolay zaferlerin, sıradan başarıların peşinde koşmuyor, Peygamber müjdesini gerçekleştirmek için geliyorlardı. Müjdenin manzumesi Kostantiniye idi. Gayretlerin bütün semeresi orada düğümleniyor, yürekler Ayasofya'nın kubbelelerinde atıyordu. Şimdiki mahzun Ayasofya'nın...

Yıldırım Bayezid isimli eserimizde şunları yazmışız:

“Yıldırım Bayezid, o günün imkânlarıyla, içten ne kadar çürümüş bulunursa bulunsun, surları son derece sağlam kalmış Kostantiniye'yi fethedemeyeceğini muhakkak biliyordu. Ancak her devirde iktidar dizginini elinde tutan Osmanlı Padişahlarının ‘Kostantiniye elbet fetholunacaktır’ müjdesinin ışığında daima kendilerine düşeni yapmaları, bir devlet politikası ve anane haline gelmişti. Yürekleri yakan, beyinlerde çakan şimşek, Kostantiniye'yi kimin fethedeceği suali değil, bu büyük şerefe, ulvî müjdeye doğru kimin bir adım daha yaklaştığı sualiydi. Yıldırım Bayezid müteaddid kuşatmalar ve tazyiklerle istikbalin fatihine yolu açıyor, üstüne düşeni yapıyordu.”⁷

Kostantiniye'nin bu altıncı muhasarasında da aynı düşünce ve duyguların hâkim olduğu muhakkaktır. Bu seferki geliş daha emin, daha güçlü, daha ümit doludur. Artık Osmanlı ordusunda kuşatma vasıtaları, büyük toplar ve donanma mevcuttur. Çürük elmanın dalından

⁷ Yavuz Bahadıroğlu. *Yıldırım Bayezid*, s. 71-72.

koparılması teşebbüsü bu sefer daha köklü, daha derindir. Sefere “Emir Sultan” unvanıyla meşhur büyük velî Şemsüddin-i Buharî de beş yüz müridiyle iştirak etmiştir ki, bunun mânâsı, bir zamanlar Ebâ Eyyûb el En-sârî'yi (Eyüb Sultan) İstanbul surları önünde şhit olmaya çeken mânânın aynısıdır.

20 Haziran 1422'de karadan ve kısmen denizden kuşatılan Kostantiniye, yüksek tekerlekli kuleler, toplar ve donanma ile takviyeli Osmanlı Ordusu'nun 24 Haziran'da başlattığı umumî hücumla sarsılmış, İmparator büyük bir telaş ve korkuya kapılıp Padişaha yeniden barış heyeti göndermiş, ama teklifi bu sefer de geri çevirmiştir.⁸ Padişahın cevabı, Bizans desiselerinden ne kadar bıktığının delili mahiyetindedir. Elçilere şöyle demiştir:

“Biz elimizden geleni yapacağız, İmparator da elinden geleni yapsın.”

Asıl İmparator II. Manuel yataktan çıkamayacak derecede hasta idi. Şehrin kuşatılması ve topa tutulması ile üzüntüsünden hastalığı daha beter artmış, yataktan çıkamadığı için bütün iş oğlu ve saltanat ortağı VIII. Yoannis'e kalmıştı. O da desise çıkarmakta, Bizans oyunu oynamakta babasından aşağı kalmadığını göstermek istercesine, Bizans için tek kurtuluş çaresine başvurdu. Çelebi Sultan Mehmed'in oğullarından Hamideli eski Sancakbeyi Şehzade Mustafa'yı kandırıp cesaretlendirerek ayaklandırdı.

⁸ Bu kuşatma hakkında fazla bilgi için bak: Feridun Dirimtekin, *İstanbul'un Fethi*, s. 34.

KÜÇÜK MUSTAFA BEY İSYANI

Yukarıda belirttiğimiz gibi Bizans güç durumdaydı. Kestirmeden kurtuluşun tek çaresi Padişahın başına mühim bir gaile açmaktı. Bunun da yolu bir isyan çıkartmaktan geçiyordu.

Henüz on üç yaşlarında bulunan⁹ Şehzade Mustafa, ağabeyinin tahta geçmesiyle öldürüleceği yolunda lalası Şarabdar (Şurupdar) İlyas Bey'in kendisine yaptığı telkinler yüzünden Karamanoğlu'na sığınmıştı. Bu, Karamanoğlu'nun canına minnetti. Zira Karaman Beyliği'nin bekası, Osmanlıların zafiyeti ile mümkündü.

Germiyanoglu Yakub Bey de Karamanoğlu gibi düşünüyordu. İşin içine Bizans da girince sacayağı tamamlandı. Kumpas kuruldu ve bir gün Şehzadenin lalası Şarabdar İlyas Bey'e, Bizans İmparatoru'nun mektubu ile külliyetli miktarda para yardımı geldi. İmparator, gönderdiği paralarla asker toplanmasını ve Padişah-

hın sıkıştırılmasını istiyordu. Ayrıca Şehzade Mustafa ile yüz yüze görüşmekten mutluluk duyacaktı.

Şehzade Küçük Mustafa İstanbul'a götürüldü. Tanıtalı bir karşılama töreniyle gözleri kamaştırıldı. Padişah muamelesi yapıldı. Hasta İmparator III. Manuel çok bitkin olmakla birlikte kumpastaki yerini almak, sağlanacağını düşündüğü başarıya ortak olmak istemişti.

Küçük Şehzadeye türlü vaadlerde bulundu. Her türlü yardım Bizans tarafından kendisine yapılacak, babasının tahtına sahip olmasına çalışılacak, bunun karşılığında küçük Şehzade, padişah olduktan sonra bazı fedakârlıklarda bulunacaktı. Yani, Osmanlıların elindeki topraklardan bir kısmını Bizans'a terk edecekti.

İhtiyar İmparator II. Manuel, sözlerini bitirir bitirmez fenalaştı. Ağzı çarpılıp zangır zangır titremeye başladı. İmparatorun yalan söylediği için çarpıldığını düşünen küçük şehzade çok ürküdü. Lalasının koluna sarıldı.

"Bu adam yalan söylüyor!" diye fısıldadı, "Osmanoğulları'nın kötülüğünü istiyor, bu yüzden Allah onu cezalandırdı."

İmparatora nüzul isabet etmişti.¹⁰ Eli ayağı tutmuyor, konuşamıyordu. Bir sedye ile yatağa taşıldılar. Bunun üzerine İmparatorun oğlu ve saltanat ortağı VIII. Yoannis, küçük şehzadenin yanına oturdu. Diller dökerek kendisini teskine çalıştı. Babasının taahhütlerini de tekrarladı.

Ama İmparator Manuel'in, Osmanlıların kötülüğüne çalıştığı için Allah tarafından anında cezalandırıldığı

⁹ Halkondil, s. 110.

¹⁰ Françes, s. 115.

fikri küçük Şehzadenin kafasından bir türlü çıkmıyor, Şarabdar İlyas Bey'e hep aynı sözleri tekrarlıyordu:

“İmparator yalan söylediği için çarpıldı.”

Pek de haksız sayılmazdı. Hadiselerin seyrinde bu kanaati doğrulayan örnekler sıkça rastlıyoruz. İlä-yı kelimetullah sancağını elerinde taşıdıkları müddetçe Allah Osmanogulları'nın yolunu açmış, maniaları aşmaları için sebepler halk etmiş, Osmanogulları'nın aleyhine girilen oyunları bozup kurulan tuzaklara kurucularını düşürmüştür. Açıkçası, Osmanogulları'nın İslâm'a yaptıkları hizmetler Cenab-ı Hakkın rahmetini celp etmiştir.

Gerek *I. Murad* isimli eserimizde¹¹ gerekse *Köprü Dergisi*'ndeki bir makalemizde¹² etraflıca izaha çalıştığımız bazı harikuladeliği tesadüflerle izah etmek mümkün olmasa gerektir ve esasen Osmanogulları İslâm'a yaptıkları hizmetle Allah'ın rahmetine layık olduklarını göstermişlerdir.

Şarabdar İlyas Bey ile kumandanlarından Kara Taccüddin oğlu Mahmut Bey türlü diller dökerek küçük Şehzadeyi nihayet ikna ettiler. Küçük Şehzadeye Karamanoğlu ve Germiyanoglu kuvvetlerinden toplanmış bir ordu teslim edildi ve Küçük Şehzade Bizans altınıyla toplanmış devşirme bir ordu ile Bursa üzerine yürüdü. Şehre bir temsilcisini gönderip teslim olmalarını istedi.

“Biz de padişah oğluyuz, tahtta bizim de hakkımız vardır; bu hakkı almaya geldik; davamız baba mirasına sahip çıkma davasıdır. Karşı koyulmazsa kimsenin bur-

¹¹ Yavuz Bahadıroğlu, *I. Murad*, s. 56-57.

¹² Yavuz Bahadıroğlu, “Osmanlı Devleti'nin Teşekkülündeki Rahmet,” *Köprü Dergisi*, Ocak 1984, s. 14-16.

nu kanamayacak, ümmet boş yere ziyan olmayacaktır” diyordu.

Şehir halkının temsilcileri düşünmek için mehil istediler. Niyetleri vakit kazanmaktı. Padişahın yetişeceğini biliyorlardı. Meşveret ettiler. Teslim olma fikrine hiç kimse yanaşmadı. Gerekirse ölecek, ama Bursa'yı koruyacaklardı.

Şehri temsilen iki din adamını seçtiler. Ahî Yakub'la Ahî Hoşkadem'i küçük şehzadeye gönderdiler. Şehir halkının kararını açıkladılar:

“Şehzade Hazretleri'nin tâc-ü tahta layık olduklarını biliyoruz. Lakin karındaşınıza verilmiş sözümüz vardır. Sözümüzden dönmeziz. Bursa büyük istihkâmları olan bir yerdir. Ele geçirilmesi çok zordur.”

Bu sözler şehrin savunmaya kararlı olduğunun açık deliliydi. Gerçi küçük Şehzadenin ordusu bir hayli kalabalıktı. Ama Bursa gibi gerçekten iyi korunan, iyi savunulan bir kaleyi kim bilir ne kadar zamanda alabilirdi. Oysa acelesi vardı; zira padişah her an çıkıp gelebilir, açık arazide kısıtıp perişan edebilirdi. Bu ise her şeyin sonu demek olurdu. Bir an önce muhkem bir kaleye sığınması lazımdı.

Küçük Şehzade elbette bunları düşünemezdi. Onun yerine Lalası Şarabdar İlyas Bey düşünüp hüküm veriyor, Şehzadeye de kala kala hükme uymak kalıyordu. Bu itibarla, “Küçük Mustafa Bey İsyanı”nı *Şarabdar İlyas Bey İsyanı* olarak görüp değerlendirmek, sanırız daha yerinde olacaktır.

Şarabdar İlyas Bey ile avanesinin Bursa'yı cebren almayı gözleri kesmiyordu. Ondan daha zayıf gördükleri

İznik'e yöneldiler. Bursa halkına yaptıkları teslim teklifi benzer bir teklifi de İznik halkına yaptılar. Kale muhafızı Firuz Beyoğlu Ali Bey, red cevabı verdi. Durumu el altından, İstanbul muhasarasıyla meşgul bulunan Sultan II. Murad'a bildirdi. Gelen cevabî mektupta Şehzadeyi oyalaması bir süre dayanması, gerekirse kaleyi teslim edip ahaliye zarar gelmemesini temin etmesi emrolunuyor, dualar ediliyordu.

Ali Bey tam kırk gün muhasaraya göğüs gerdi. Şehirde açlık başgösterince Şarabdar İlyas Bey'e haber saldı. Şehrin şartlı olarak teslimine hazır olduğunu bildirdi. Tek şartı ise kimsenin malına, canına dokunulmaması, şehrin yağmalanmaması, tahrip edilmemesiydi.

Esasen başı bir hayli sıkışık bulunan ve başarıdan neredeyse ümidini kesmiş bulunan İlyas Bey, teklifi canına minnet saydı. Şartı şehzade adına kabul edip maiyetiyle İznik'e girdi. İşte o sırada Padişahın gizli adamı İlyas Bey'e bir mektupla bir berat gönderdi.

Mektupta İlyas Bey'in geçmişte yaptığı hizmetler övülüyor, Küçük Şehzadeyi İznik'te tutması halinde Anadolu Beylerbeyliğinin kendisine verileceği bildiriliyordu.

Bu müjde İlyas Bey'i ihtirasından yakaladı. Şehzadeyi çeşitli sebepler göstererek İznik'te oyaladı. Küçük Şehzade, Çandarlızade İbrahim Paşa'nın konağına yerleşmiş, yanındakilere tımar ve memuriyet dağıtmakla meşguldü.

Oysa II. Murad çoktan İstanbul muhasarasını kaldırıp ordusunu İznik'e doğru yürüyüşe çıkarmıştı. Kasırğa yaklaşıyordu. Bunu öğrenen Karaman ve Germiyan

kuvvetlerinin komutanları küçük Şehzadeyi Karaman'a kaçırmak istedilerse de Anadolu Beylerbeyliği menşurunu koynuna koymuş olan lala Şarabdar İlyas Bey mâni oldu. Neşri Efendi şöyle yazar:

“Oğlanın yanında olan Turgudoğulları ve Germiyan Beyleri, Şarabdar İlyas Bey'in hıyanetin bilicek gelüp ayırtiler: 'Hey hey! Gel, şu oğlanı (Şehzadeyi) bize vir, Karaman'a veya Germiyan'a veya Kostantiniye'ye ulaştırılum. Senun hod halin malûm, biz tuz-ekmek hakkın yerine getürelum. Bunca zamandan beri bir Şehzade atına binüp kaftan giyüb nimetin yedük, ahir vakitte hıyanet etmeyelüm; deyügördüler; fayda etmedi, Şarabdar İlyas Bey'in elinden oğlanı alamadılar.”¹³

Sultan II. Murad, öncü kuvvetlerini Mihaloğlu Mehmed Bey'in komutasında süratle İznik üstüne sevk etmiş, kendisi bütün ağırlığıyla ve asıl kuvvetiyle arkada kalmıştı. Mihaloğlu'nun yıllarını serhadlerde akınlarla geçirmiş tecrübeli akıncıları yıldırım hızıyla İznik'i vurdu.

Küçük Şehzadenin adamları karşı koymaya çalıştırlarsa da kısa bir süre sonra asıl kuvvetlerle yetişen Padişah karşısında dayanamadılar. Şarabdar İlyas Bey, ikbal uğruna kandırıp isyan ettirdiği küçük Şehzadeyi yine ikbal uğruna Padişahın komutanlarından Firuz Bey'e teslim etti.

Durum Padişaha arz edildiğinde ağlayacak gibiydi. Görmek isteyip istemediği sorulduğunda bir tereddüt geçirdi. Kardeş sevgisiyle vatan sevgisi arasında sıkışan

¹³ s. 568.

yüreğine elini bastırıp sonra bir red işareti yaptı.

Bunun üzerine İznik dışına götürülen küçük şehzade bir ağacın altında idam edilip cesedi Bursa'ya götürüldü ve babasının türbesine gömüldü (1423). Küçük Şehzade İsyanı da böylece sona erdi.

Acaba bu isyan çıkmasaydı Sultan II. Murad İstanbul'u fethedebilir miydi? O günün teknik şartlarında buna ihtimal vermek oldukça güçtür. Gerçi Bizans tarihçilerinin mübalağa ettikleri kadar köklü bir hazırlık yapmasa da eski kuşatmalara kıyasla bir hayli kuvvetli olduğu muhakkaktır. Ancak belirttiğimiz gibi İstanbul surlarını aşacak teknik güç mevcut değildi.

Meşhur “şahî” topları cesametinde top olmadığı gibi yeterli donanma desteği de yoktu. Zaten tarihlerden anladığımız kadarıyla Sultan II. Murad'ın niyeti Bizans İmparatoru'nu ürkütmek, yıldırma, ona bir ders verip Osmanlılara yaptıklarını ödetmekti. Ondan da mühimi, malûm hadis-i şerifin müjdesi istikametinde bir adım daha atmaktı. Nitekim bu adım Bizans'ı büyük bir korkuya düşürmüştü, İmparator, yılda 30 bin duka altını ve Anakara bozgunuyla elde ettiği toprakları Osmanlı Devleti'ne terk şartıyla bir barış anlaşması imzalamak zorunda kalmıştır.

ÇANDAROĞLU İSFENDİYAR BEY İSYANI

Korkunç bir fetretten çıkmış devleti ve devletle birlikte bir sürü kargaşayı devralan Sultan II. Murad Han ki Mustafa vakasını bertaraf edip rahat soluk alacağı sırada, yeni bir gaile haberiyle sarsıldı. Padişahın kâh amcası kâh kardeşiyle meşgul bulunmasından faydalanan Çandarlıoğlu İsfendiyar Bey, vaktiyle Sultan Çelebi Mehmed'e verdiği sözü çiğneyerek Çelebi Sultan Mehmed'in zoruyla Osmanlı hâkimiyetinde kalmak üzere oğlu Kasım Bey'e terk ettiği topraklara saldırmıştı.¹⁴ Çankırı, Sofya, Safrabolu'yu da kuşatmıştı. İsfendiyar Bey'in Osmanogulları'na dost olan oğlu Kasım Bey, babasının hışmından korkup Padişaha sığındı. Sultan Murad ordusunu Kasım Bey'le birlikte İsfendiyar Bey'in üzerine gönderdi. Bolu ile Gerede arasında cereyan eden savaşı Padişah kuvvetleri kazandı. İsfendiyar Bey kılıç artığı birkaç bin kişiyle kaçarak Sinop Kalesi'ne ka-

¹⁴ Yavuz Bahadıroğlu, *Çelebi Mehmed*, s. 58-61.

pandı. Osmanlı Ordusu, İsfendiyar Bey'in vaktiyle Çelebi Sultan'a yalvara yakara elinde tuttuğu Bakır Küresi'ni işgal etti. İsfendiyar Bey, Padişahın çelik pençesinden kurtuluş ümidi olmadığını, tek kurtuluş yolunun, ona iltica etmek olduğunu nihayet anlamıştı. Oğlu Murad Bey'i Padişaha gönderip af diledi.

Padişahın istediği, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde zayıf da olsa hükümetlerini devam ettiren bazı Türk beylerinin rahat durmasıydı. Bu sebeple, Şehzade Mustafa'yı kullanıp isyan ettiren Germiyanoglu ile Karamanoglu'nu affetmişti. İsfendiyar Bey'i de affetti. Eski topraklarının mühimce bir kısmını geri verdi. Yalnız, kılıç hakkı olarak Bakır Küresi'nden çıkan bakırın getirdiği hâsılatın mühim bir kısmının Osmanlı Devleti'ne verilmesini şart koştu. Ayrıca İsfendiyar Bey lüzumu halinde Osmanlı Ordusu'na asker gönderecekti.

Kısacası, Sultan Murad, babasının yolunda yürüyerek barış imkânı bulunan Anadolu beylerine müsamaha ile yaklaşıp barış yapmış, ama buna yanaşmayan, gaile çıkarmayı sürdüren beylere de müsamaha göstermemiştir.

Mesela Düzmece Mustafa'dan ayrılması şartıyla eski topraklarının bir kısmında hüküm sürmesine müsaade edilen İzmiroğlu Cüneyd Bey'in civar kalelere saldırması, sonunu hazırlamış, kendisi öldürölüp toprakları ilhak edilmiştir. Ayrıca Padişah Menteşe Beyliği'ni almış, Teke Beyliği'ni işgal etmiştir. Bu sırada İlâhî rahmet yine tecelli eylemiş, Karaman hükümdarı II. Mehmed'in¹⁵

¹⁵ Bu zat Çelebi Sultan'a defalarca baş kaldırmış, yenilmiş, ama bir yolunu bulup merhametli Padişahın affına mazhar olmuştur. *Mevzu Çelebi Mehmed* isimli eserimizde tafsilatıyla işlenmekle birlikte (s. 45-49), ibret için şu kadarını belirtelim. Bir isyan sonrası

Antalya muhasarası sırasında vefat etmesiyle yerine kardeşi Alâüddin Ali Bey hükümdar olmuşsa da oğulları İbrahim Bey ile İsa Bey Sultan II. Murad'a sığınmışlar, Padişah ikisine iki hemşiresini vererek onları kendisine enişte yapmış, İsa Bey'e Rumeli'de bir sancak beyliği, İbrahim Bey'e de Isparta havalisi hariç olmak suretiyle babasının topraklarına hükmetme hakkı tanımıştır.

Karamanoglu tahtından indirdiği Alaüddin Ali Bey'in de haline acıyan büyük Padişah, ona Sofya sancak beyliğini ihsan ederek gönlünü almıştır. Yani, Karaman hükümeti fiilen ve hukuken Osmanlı nüfuzu altına girmiştir. Ancak "Karaman oyunu" böylece bitmemiştir. Sırası gelince göreceğiz.

yakalanıp Çelebi Sultan'ın huzuruna getirilen Karamanoglu II. Mehmed Bey, elini göğsüne koyup yemin eder: "Bu can bu tende durdukça, Padişahın memleketine asla göz koymayacağım. Şimdiden gerü fesatlık kılıcını kınından çıkarırsam ona göğsüm yatak olsun ve ölüm yayının gerileceği nişan tahtası olayım." Fakat bağışlanıp çadırına döner dönmez koynundan bir güvercin çıkarıp uçurur, güler: "Bu can bu tenden uçtu işte, yeminimizin hükmü kalmadı, Osmanlı ile kavgamız mezara kadar sürecek" der, tekrar fesada döner. Ama sonunda yeminine çarpılıp o zamanlar adına "Adalya" denilen Antalya'nın muhasarası sırasında göğsünden vurulup ölür.

GERMİYAN BEYLİĞİ

Germiyan Beyliği Yıldırım Bayezid tarafından işgal edilmiş, ancak Yıldırım'ın Anakara muharebesinde (28 Temmuz 1402) yenilip Timur Lang'e esir düşmesi neticesinde eski hükümdarı II. Yakub'a Timur tarafından iade edilmiştir. Yakup Bey, fetret dönemindeki şehzadeler mücadelesinde Çelebi Mehmed'i tutmuş ve onu her bakımdan desteklemişti. Buna karşılık, Çelebi Mehmed devleti derleyip toparladıktan, âdeta yeniden inşa ettikten sonra Germiyan Beyliği'ni korumuştur. Bu sayede Yakub Bey, Karamanoğlu Mehmed Bey'in sürekli saldırılarına dayanmış ve beyliğini sürdürebilmiştir.

Ancak Çelebi Sultan vefat edince Germiyan Bey'i Osmanlı himayesinden ayrıldı. Bununla da yetinmeyecek Şehzade Küçük Mustafa Bey'in ağabeyine (II. Murad'a) karşı ayaklanmasını destekledi. Emrine bir hayli kuvvet de verdi. Fakat Sultan II. Murad'ın affına mazhar olup hükümetini korudu. Sultan II. Murad, bilhassa

Germiyanoglu Yakub Bey'in zevcesine büyük bir hürmet gösteriyor, ona "Şah Ana" diyordu. Candaroğlu'nun torunu ile evlendiği zaman gelini almaya Şah Anayı göndermişti.

Yakup Bey'in erkek çocuğu yoktu. Sultan Murad'ın, babasını aratmayan bir padişah olduğunu biraz geç de olsa farketmişti. Edirne'ye gelip uzunca bir süre Padişahın misafiri oldu. Onu daha yakından tanıma fırsatını buldu.

Bu ziyaret sırasında Sultan II. Murad, herhalde II. Yakub'a tasavvurlarından bahsetmiş olmalı ki II. Yakub dönüşünde, ölümünden sonra mülkünü Osmanlılara vasiyet etti. Yakub Bey galiba "feth-i mübîni" gerçekleştirecek olan "mübarek asker"i Osmanlı askeri olduğunu sezmiş, hadis-i şerifte övülen "güzel kumandan"ın Sultan Murad'ın oğlu olacağını hissetmiş, cihanşümül ihya ve inşa hareketine böylece yardımcı olmak istemişti ve 1428 yılında vasiyeti gereği Germiyan Beyliği Osmanlı Devleti'ne ilhak olundu. Germiyan sancak beyliğine Kara Timurtaş Paşa'nın torunu ve Umur Bey'in oğlu Osman Bey tayin edildi.

DÖRT BÜYÜK KUBBENİN ÇÖKÜŞÜ

Osmanlı Padişahları öteden beri sanat, ilim ve maneviyat adamlarına büyük muhabbet beslemişler, her türlü maddi ve manevî yardımda bulunmuşlardır. Bu bir devlet geleneği halinde sürmüş ve ilhamını âlimin ölümünü âlemin ölümüne denk tutan bir anlayıştan almıştır.

Osmanlı Devleti'nin manevî temellerini atanlar din âlimleri ve maneviyat adamlarıdır. Ahîlerin, gazi dervişlerin, Alp erenlerin bu muazzam teşekkülünde büyük hissesi bulunmaktadır. Bunun idraki içinde olan Osmanlı Padişahları âlimin kalemiyle askerin kılıcını, insanı hayran bırakan mükemmel bir denge içinde kaynaştırmışlar, temel müesseseleri bunların üstüne kurmuşlardır. Zaten Osmanlı Devleti'ni kılıcının ucunda büyütüp akınlarıyla geliştiren yeniçerilerin duacısı ve piri de Hacı Bektaş Velî'dir.

Sözü uzatmadan dört elim vefata paragraf açmak istiyoruz.

ŞEYHÎ

Divan edebiyatımızın en mümtaz simalarından biri olan ve Ankaralı Hacı Bayram Velî'ye intisabı yüzünden “Şeyhî” mahlasını kullanan şairimizin asıl ismi Yusuf Sinanüddîn'dir.

İran'da tıp, tasavvuf ve hikmet eğitimi görmüş, devrin en ünlü simalarıyla tanışıp sohbetlerde bulunmuş, bilhassa Germiyan Bey'i II. Yakub ile dostluk kurup kasidele sunmuştur.¹⁶

Anadolu'ya dönüşünde Ankara'da Hacı Bayram Velî'ye uğrayıp feyz aldıktan sonra asıl vatanı olan Kütahya'ya yerleşmiştir. Mütevazı bir aktar dükkânı açmış, bilhassa göz hekimliği ve eczacılıkla iştigal etmiştir.

Mesleğinde o kadar ilerlemiş, öylesine şöhreti yayılmıştır ki Karaman Seferi sırasında hastalanan Sultan Çelebi Mehmed'e tavsiye etmişler, saray hekimlerini acze düşüren hastalığı, Şeyhî'ye tedavi ettirmişlerdir.¹⁷

¹⁶ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, c. 2, s. 218.

¹⁷ Yavuz Bahadıroğlu, *Çelebi Mehmed*, s. 46.

O günden sonra Sultan Çelebi Mehmed, Şeyhî'yi yanından ayırmamış, derin bir sevgi ve saygı göstermiştir. Sultan II. Murad'da Şeyhî'ye hem bir sanat adamı hem bir hekim hem de bi baba vediası olarak hürmet göstermiş; derin bilgisine ve şiirdeki kudretine hayran kalmış; İran şairi Nizami'nin meşhur *Husrev ü Şirîn*'ini tercüme etmiştir.

Şeyhî'nin bu en kıymetli eseri bir tercüme olmakla birlikte, bir çok bakımdan esas metnin dışına çıktığı ve hikâyeyi daha da mükemmelleştirdiği için telif eser kıymetinde sayılmaktadır. *Şeyhî Divanı* Türkçe'nin önemli kaynaklarından birini teşkil eder.

1371 yahut 1376 yılında Germiyan Beyliği'nin başkenti Kütahya'da dünyaya gelen ve hayata yine Kütahya'da gözlerini kapayan (1428) tanınmış şairin "Hamâme" isimli hicviyesi pek mükemmeldir.

Tıp ilmindeki ustalığıyla kendisini tedavi etmesine teşekkür kabilinden, Sultan Çelebi Mehmed'in dirlik olarak verdiği Tokuzlu köyüne giderken tımarın eski sahipleri tarafından saldırıya uğraması karşısında yazdığı "Harnâme"yi şikâyetname niyetine Padişaha sunmuş, daha çok takdir görmüş ve kendisine "tabîb-i has: baştabîp" ve "reis-i etibba: doktorların reisi" rütbesi tevcih edilmiştir ki bu rütbe saray protokolünde mühim mevkilerdendir.

Şeyhî, kendi yüzyılının gerçek bir ustasıdır. Çağının Türkçesini hemen hemen bütün incelikleriyle, son derece ölçülü ve düzgün biçimde kullanmıştır.¹⁸

¹⁸ Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, *Şeyhî'nin Divanı'nı Tetkik* ve Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş, *Şeyhî'nin Husrev ü Şirîn'i*.

"Harnâme", eski ve yeni edebiyatımızda benzeri bulunmayan dünya ölçüsünde, güzel bir, "fabl"dır.¹⁹ Ve dilimizden düşürmediğimiz La Fontaine'den (1621-1695) iki asır öndedir. Yerli kaynaklara sırtımızı, Batılı kaynaklara yüzümüzü çevirme tuhaflığımız bu konuda da yapacağını yapmıştır.

¹⁹ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, s. 225.

ÇANDARLIZADE İBRAHİM PAŞA

Çandarlızade İbrahim Paşa, Cendereli –sonra Çandarlı şeklinde telaffuz edildi– ailesinin yetiştirdiği mümtaz devlet adamlarından biridir. Fetret Devri gibi bir kargaşa içinde, dört şehzade baba mirasına tahip iken Çelebi Mehmed’deki cevheri fark etmiş, devleti yeniden derleyip toparlayarak âdeta yeniden inşa edecek münşinin Şehzade Mehmed olduğunu derin devlet tecrübesi ve ferasetiyle anlamış, Musa Çelebi’yi terk ederek Çelebi Mehmed’i tutmuş ve Musa Çelebi’yi bertaraf etmesinde önemli rol oynamıştır.

Osmanlı Devleti’nin yeniden inşasında unutulmayacak hizmetleri geçen Çandarlızâde İbrahim Paşa’nın doğum tarihi kesin olarak belli değildir. Ölüm tarihi ise İznik’teki mezar kitabesinden anlaşıldığına göre 832 Hicret yılının Zilkade ayının 24. günüdür (25 Ağustos 1429).

Gerek Çelebi Sultan zamanında gerekse oğlu Sultan

II. Murad devrinde yaptığı büyük hizmetlerle hem Çelebi Sultan’ın hem de oğlunun takdirlerini kazanmıştır. Sultan II. Murad, Sadrazamının engin tecrübesinden her zaman faydalanmıştır. Ona bir sadrazamdan çok baba muamelesi yapmış, aynı sevgi ve saygıyla yaklaşmıştır. Ölümünden de çokça etkilenmiştir. Halvet olup ağladığı ve sık sık iç çekerek onu andığı rivayet edilir.

Çandarlızâde İbrahim Paşa, bazı kaynaklarda Çandarlı Ali Paşa’nın oğlu olarak gösterilir. Oysa kardeşidir.²⁰ Yine bazı kaynaklarda kendisinden sonra oğlu Halil Paşa’nın vezaret-i uzma (sadrazam) makamına getirildiği iddia edilir ki bu da yanlıştır. Gerçi Halil Paşa sadrazam olmuştur, ama baba-oğul arasında Hızır Danişmend oğlu Hoca Nizamüddin Mehmed Paşa’nın sadrazamlığı vardır. Nizamüddin Mehmed Paşa, 1429’dan 1439’a kadar tam on yıl sadrazamlık yapmış, sonra görev Çandarlızâde İbrahim Paşa’nın oğlu Halil Paşa’ya tevdi edilmiştir.

Bu ailenin üçüncü sadrazamıdır. İlk ikisi Çandarlı Hayreddin Kara Halil Paşa (ölümü 1387) ve Çandarlı Ali Paşa’dır (ölümü 1406).

²⁰ İ. Hâmi Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 1, s. 196.

HACI BAYRAM VELÎ

Bundan önceki padişahların hayat hikâyelerini inceledikçe sık sık temas ettiğimiz gibi Anadolu'nun İslâmlaşmasında ve “ebedî yurt” olmasında emeği geçenlerin başında maneviyat adamları gelir.

Başiboş bir kabile olarak Anadolu topraklarına giren Kayı Han Aşireti'ne ilk mefkûre aşısını yapan ve onları Bizans sınırına Söğüt'e yürüten, onlardır. Konstantiniye'nin fethi sırrını Kayı Hanlı yiğitlerin kulağına fısıldayıp fetih aşkını yalımlatan, onlardır. Kısaca onlar, Osmanlı Devleti'nin manevî mimarı, Anadolu Müslümanlığının manevî bekçisi ve son Peygamberin (a.s.m.) mirasçısıdır.

Âlimin ölümünü âlemin ölümünden farksız gören bir anlayışla yaşayan bir ümmet, elbette âlime gerek sevgi ve saygıyı gösterecek; elbette ümmeti idare edenlerin başında gelen padişahlar, âlimin kıymetini herkesten iyi bilecekti.

Hele de Sultan II. Murad gibi ilme âşık bir padişah ise.

Biliyoruz ki Sultan II. Murad gerçekten ilme âşık, âlime meftun bir padişahı. Seferde iken bile kıymet verdiği âlimlerden bir kaçını yanına alır, yakınında bulundurur, müşkilleri danışır, münazara ettirip dinler, sık sık tertiplemediği sohbet ziyafetlerinde kemalat arardı.

Hele de Hacı Bayram Velî ki Ak Şemsüddin gibi bir deryaya üstadlık etmiştir.

Rivayet o ki Sultan II. Murad, Velî'yi zaman zaman Edirne'deki sarayında ağırlar, onunla sohbetten tarifsiz bir zevk alır, huzur bulurdu.

Yine günlerden bir gün sarayda Velî ile beraberdi. Geleceğin Fatih'i Şehzade Mehmed odanın bir köşesinde oynuyordu. Ama henüz neyin ne olduğunu idrak edebilecek yaşta değildi.

Sadece Hacı Bayram Velî'ye çocuksu tortusuz saflığın berraklaştırdığı civan gözlerle bakmakta, merakını yutkunup manasını anlamadığı konuşmalara kulak kabartmaktaydı. Velî'nin aydınlık yüzünde sanki Kostantiniye'nin anahtarını arıyordu. O sıralar Akşemsüddin henüz genç bir medrese talebesiydi ve şeyhi ile birlikte gelmişti. Köşede tazim duruşuyla emir bekliyordu.

Sultan II. Murad'ın yüreğini Kostantiniye'yi fetih ateşi nicedir tutuşturur, Peygamber müjdesine ulaşmanın rüyalarını görürdü ya, hal hatırdan sonra, hemen mevzuu açtı, büyük derdine derman arayan teslimiyeyle Kostantiniye aşkını terennüm etti:

“Duanız berekatıyla fetih bize müyesser olsa...”

Koca Velî, tefekkür ummanında kerametle buluşuncaya kadar sustuktan sonra, parıltılı gözleriyle küçük Mehmed'i sarmalayıp gülümseyerek sordu:

“Oğlunuz mu?”

“Belî,” dedi Padişah. “Küçük Şehzademiz Mehmed'dir.”

Koca Velî'nin gözleri yere döndü:

“Mahzun olma Hünkârım, Kostantiniye'yi senin Mehmed'le benim Köse fethedecekler.”

Keramet aynen tahakkuk edecek, onca istemesine rağmen fetih Sultan II. Murad'a değil, oğlu II. Mehmed'e nasip olacak, Velî'nin “Köse” dediği şanlı müridi Ak Şemsüddin de “manevî fatih” olarak asırlarca selamlanacaktı.

Anadolu Müslümanlığının manevî muhafızı olarak rahmetle yâd ettiğimiz şanlı Velî, Koyunluca Ahmed isimli bir köylünün oğludur. Asıl ismi Numan olduğu halde, mürşidi Hamid-i Aksarayî ile ilk defa bir kurban bayramında karşılaşmasının hatırasına, mürşidi tarafından “Bayram” mahlası verilmiştir. Bayramiyye tarikatının piridir. 1429'da, 78 yaşlarında vefa etmesi yalnız Padişahı değil, bütün İslâm âlemini derin bir eleme gark etmiştir. Türbesi Ankara'dadır. Eksilmeyen şükran duygusuyla millet, türbesini ziyaretgâh yapmıştır.

VE... EMİR SULTAN

İlim ve irfan abidesi Emir Sultan Hazretleri'nin asıl ismi Şemsüddin Muhammed'dir. Buhara'da dünyaya gelmesine izafeten “Buharalı Emir Efendi” yahut “Şemsüddin-i Buharî” diye tanınır.

Tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra, Peygamber müjdesine mazhar olmaya namzet milletin Anadolu ufkunda tulû ettiği kerameten bilmişçesine, Anadolu'ya hicret edip Bursa'ya yerleşmiş; gerek ilmi gerek ilmiyle amel olması, sağlam imanı ve yüksek ahlakıyla herkesin, en başta da devlet adamları ile padişahların takdirini kazanmıştır.

Devletin henüz teşekkül safhasında bulunduğu bir dönemde halkın, askerinin ve devlet adamlarının mürşidliğini gönüllü olarak alan; vaazlarıyla, telkinleriyle, sohbetleriyle devrinin gerçek yol göstericisi olan Emir Sultan'ın etrafındaki mürid halkası gittikçe büyüyerek bir nur halesi gibi Osmanogulları'nı çepeçevre sarmıştır.

Manevî Sultan gerektiğinde padişahlara el öptürüp doğruyu yüzlerine haykırmaktan çekinmemiştir.

Hani meşhur kıssadır:

Yıldırım Bayezid Bursa’da hâlâ ayakta duran ve müminleri bağrına basan meşhur Ulucamii yaptırmıştı (1400). O sırada Padişahın düşmanları bir söylenti yaymışlardı. Söylentiye göre Padişah içki içiyor, bu yüzden cemaate de gelmiyordu. Emir Sultan bunu duymuş, münasip ilk fırsatta Padişahın kulağını bükmeye karar vermişti.

Ulucamii ikmal edilince Padişah, Emir Sultan’ı yanına alarak muazzam mabedi gezmeye gitti. Özelliklerini, iyi bir iş yapmış çocuk heyecanı ile mürşidine sayıp döktü ve takdir, tebrik sözleri bekleyerek camii nasıl bulduğunu sordu:

“Efendi Hazretleri, camii nasıl buldular?”

Şeyh, Padişahın işret ettiği yolundaki söylentileri duymuş ya, hiç beklenmedik bir cevap verdi:

“Bu cami in her köşesine kendiniz için bir meyhane yaptırırsanız başka hiçbir eksiği kalmaz!”

Şaşkına dönen Yıldırım, Şeyhin sözlerini, velî zatların şatahatvarî sözlerinden belleyip geçiştirmek için şu cevabı verdi:

“Beytullah’ın (Allah’ın evi) etrafına nasıl olur da meyhane kurulabilir, Efendi Hazretleri? Herhalde bir sehiv eseri söylenmiştir.”

Büyük mürşid, cihan padişahının karşısında dimdik durup yüzüne karşı şöyle dedi:

“Asıl beytullah insan vücududur. Sen onu meyhane haline getirmekten korkmuyorsun da bu binanın etra-

fına meyhaneler dizdirmekten mi utanıyorsun? Bunu sen yaptırdın, ama vücudunu Allah yarattı. Duydukla-
rım n’ola?”²¹

Söylentiler kulağına gelmekle birlikte ehemmiyet vermeyen Padişah o zaman işin aslını anladı ve vaziyeti Emir Sultan’a izah ile gönlünü aldı.

Osmanlı uleması böyleydi. Emir Sultan açıktan açığa Padişahı tenkit eder; Kadı Hızır Çelebi cihan padişahı Fatih Sultan Mehmed’le Rum mimar İpsilanti Efendi’yi muhakeme edip tökezlemeden Padişah aleyhine hüküm verir; Zembilli Ali Cemalî Efendi, Sultan II. Bayezid’in görüşme talebini geri çevirir; Yavuz Selim gibi öfkesi burnunda bir padişaha “Padişahım, şeriat yolundan kıl kadar ayrıldığını görürsem seni kılıcım ile doğrulturum” ve “Şeriat ahkâmına zıt hareket edersen halline fetva çıkarırım” derdi. Büyük padişahlar da derenin deryaya karışması gibi ilim adamlarının şahsında ilme karışır, bölünmez ve ayrılmaz bir bütünlük içinde devlet idaresi gerçekleşir, kurtla kuzu beraber yürürdü. Bu mükemmel yekpareliktir ki dünyanın en mükemmel devletine vücut vermiş, ruh vermiş, Kostantiniye’nin fethini gerçekleştirip devleti altı yüz sene payidar etmiştir. Sonra “Siz emredin, biz kitabına uydururuz efendim” diyen fetret uleması türedi ve devlet kılıçla kalem dengesini kaybederek yıkıldı.

Emir Sultan yalnız sözüyle değil, özüyle de fatihtir. Sultan II. Murad’ın İstanbul muhasarasına beş yüz müridiyle birlikte iştirak etmiş, böylece Kostantiniye fethi-

²¹ Hâmi Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 1, s. 196.

nin değerini göstermek istemişti. Ama feth-i mübîn gerçekleşmedi. Çünkü Kostantiniye'nin kaderi Sultan II. Murad'ın oğlu Sultan II. Mehmed'in kaderiyle bitişti. İlâhî rahmet, meziyetlerine lütfen onda tecelli edecek, “güzel emir” müjdesini Peygamber lafzından Sultan II. Mehmed kazanacaktı. Kader kalemi böylece yazmıştı. Ama herhalde bu tecellinin içinde Emir Sultan Hazretleri'nin payı da az değildi. O sohbetleriyle, hareketleriyle, vaazları ve telkinleriyle Sultan II. Murad'ı irşad etmiş, mukaddes fethin derunundaki manayı hanedanın bütün fertlerine nakşetmiş ve bundandır ki Sultan II. Mehmed fetih ninnileriyle büyüyerek mukaddes fethi hayatının en büyük maksadı, vazgeçilmez ideali yapmıştı.

Yıldırım Bayezid, Emir Sultan Hazretleri'ni böylesine takdir eder, sever ve sayardı ki, sevgili kızı Hondu Hatuna koca olarak onu münasip bulmuş; Şeyh Efendi-yi kendisine damat edinmekten şeref duymuştur.²²

Emir Sultan, Bursa'da vefat ettiği zaman 63 yaşındaydı (1429). Türbesi Bursa'dadır. Türbe Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz zamanında yenilenmiş olduğu için eski mimarî üslûp yoktur. Ama o türbe mimarîsiyle değil, içindeki ilim ve ahlâk timsali ile değerlendirilir.

²² Bu izdivaçtan Emir Sultan'ın, Emir Ali Çelebi isminde bir oğlu ile bir kızı dünyaya gelmiştir.

ZAFERLERDEN BİR DEMET

Hatırlanmalı ki devlet, uzun süren bir fetret dönemi bütün acılığıyla yaşamış, topal kasırğa Timur'un açtığı yaralar henüz tamamen kapanmamıştı. Askerî, idarî, mülkî ve hukukî mekanizmayı arızasız işler hale getirmek kolay değildi.

Bu noktada Sultan II. Murad, Osmanlı Devleti için gerçek bir talihtir. O, henüz on sekiz yaşında bir delikanlı iken tahta geçmesine, yaşına göre büyük mesuliyetler omuzlamasına rağmen vukufu, idraki, bilgisi ve ihlâsıyla kaza ve idare müesseselerine bir çeki düzen verdi.

Bazen siyasî, bazen askerî taktiklerle dâhiyane bir tarzda iç isyanları bastırdı, Anadolu'da varlıklarını devam ettiren beyler Osmanlı Devleti'ne bağladı. Her vesile ile döneklik eden Bizans İmparatorlarını kararlı bir kuşatmayla sindirip Avrupa içlerine korku saldı.

Saltanatının dokuzuncu yılını sürerken bütün devlet nizamına hâkim ve mutlak amirdi. 1430'da Selanik'i fethetmesi, Venedik Cumhuriyeti'ne karşı Gelibolu Zaferi kazanması bütün Avrupa'yı bir kere daha "Sarıklılar geliyor!" korkusuna düşürdü.

Hemen ardından Yanya'nın fethedilmesi, Macaristan, Sırbistan ve Eflâk Devletleriyle ittifak eden Karaman hükümdarı İbrahim Bey'e haddini bildirmesi, Sırp ve Eflâk hükümdarlarını tedibi, kırk beş gün süreli Macaristan akını, Almanya'nın mağlubiyeti ve Belgrad'ın muhasarasıyla tarihimize zaferlerden bir demet sundu.

Zafer demetinin içinde Selanik'in fethi başlı başına büyük bir yer tutar. Fetih, padişahın dünyayı ne gözle gördüğüne ve fırsatları ne şekilde değerlendirdiğine bir delil olması bakımından mühimdir. Üstünde biraz olsun durulmaya değer.

Yıldırım Bayezid isimli eserimizde anlatıldığı gibi Selanik, Sultan I. Bayezid tarafından zaptedilmiş; ancak fetret devrinde, Yıldırım'ın oğullarından Süleyman Çelebi, bir pazarlık neticesi, şehri Bizans'a terk etmişti. Ama bu fiilî durum Sultan II. Murad tarafından hiçbir zaman kabul edilmedi, tanınmadı.

Venedik gemilerinin Osmanlı gemilerine ve sahil şehirlerine saldırmakta bir üs olarak faydalandıkları Selanik'i tekrar ele geçirmeyi her zaman düşünüyor, bu maksatla şehirde çok miktarda casus bulunduruyordu.

O sırada Bizans İmparatoru II. Manuel Paleologos yetmiş yedi yaşında ölmüş (21 Temmuz 1425), oğlu ve saltanat ortağı VIII. Yoannis Paleologos imparatorluğa

gelmişti. Dört kardeşi vardı. Bunlardan Theodoros Mora'da, Andronikos ise Selanik'te hüküm sürüyordu.²³

Andronikos yumuşak başlı ve çok çekingen bir karaktere sahipti. Venedik Cumhuriyeti'nin öteden beri yürüttüğü ilhak teşebbüslerine fazla dayanamadı. Çünkü Venedik casusları halkın bir kısmını elde etmiş, bunlar Despot Andronikos'u tazyik etmeye başlamıştı.

Osmanlıların er geç Selanik'i kuşatacağını, direnemeceklerini ve sonunda teslim olmak zorunda kalacaklarını söylüyor; "Venediklilere bazı şartlarla şehri teslim edersek bizi Osmanogulları'na karşı müdafaa ederler" diyorlardı.

Venedik donanmasının kara namluları sarayına çevrilmişti. Pencereden her gün bu manzaranın tahdidini görüp kahrolmaktansa direnmeden müsait bir andlaşma yapmayı daha uygun bulan Andronikos, dünya andlaşmalar tarihinin yüz karası sayılmaya değer bir metin imzaladı. Buna göre Despot Andronikos bir miktar para (elli bin duka) alacak, şehir Venedikliler tarafından imar edilecek, bol yiyecek ve içecek getirilecekti.

Ne kadar aldandığını, bir kadırganın içinde, bütün silahiyetleri elinden alınmış olarak Mora'ya mecburî seyahate giderken anladı. Ama iş işten geçmişti. Andronikos, Venedik'ten "resmen" sürülmüştü.

Şehre Venedikliler yerleşti. Çok sayıda Latin göçmen getirip zorla yerli ahalinin elinden aldıkları toprakları iskân ettiler. Ticareti bütününü ellerine geçirdiler. Mezhep farklılığı-Rumlar Ortodoks, Venedikliler ise Kato-

²³ Diğer kardeşlerinin isimleri Kostantinos ve Dimitros'dur.

lik mezhebini dendi- da çok geçmeden kendisini gösterdi. Şehir Ortodoks-Katolik geçimsizliğinin merkezi oldu.

Hâkimiyet Katoliklerde bulunduğundan, yerli Ortodokslar fena halde hırpalandı. Sokağa dahi çıkamaz oldular. Kısa bir süre önce şehrin Osmanlılar tarafından işgal edilmesinden korkan Selanıklılar, Osmanlı işgali için dualar etmeye, kiliselerinde gizli ayinler düzenlemeye başladılar.

Ve bir gün Edirne'ye bir atlı geldi.

Sürekli yağmurla ortalığın balçığa döndüğü, nal seslerinin çamura saplanıp yok olduğu gündü.

Atlı, sarayın avlusuna girdi. Önüne gerilen mızraklı nöbetçilere tepeden bakıp

“Padişaha sözümüz vardır,” dedi. “Teey Selanik'ten gelmeyiz.”

Kapı çavuşu balçığa bulanmış atlıyı pencereden fark etmiş, ilk cümlesi noktalanırken karşısına çıkmıştı.

“Hoş geldin, inşallah haberin hayırlısı ile hasını getirmedesin” diye konuştu merakını yenmeye çalışarak.

“Yorguncasın; yıkansan, az biraz istirahat etsen de sonra Hünkârın huzuruna çıksan kıyamet mi kopar sanki?”

Adam atından indi. Dizginleri nöbetçilerden birine uzattı.

“Zaten kıyametin ortasından gelirim,” diye karşılık verdi. “Selanik bir karışık ki has mıdır, hayırlı mıdır, karar vermek bana düşmez, Hünkâr bilir. Benim bildiğim, istirahate filan vakti olmadığı. Tez Padişaha haber verilsin!”

Yiğit sertçeydi, mertçeydi hem de gönül eriydi görüldüğü kadarıyla; işini kavi tutuyor, nefsini düşünmüyordu. Kapı çavuşu beğendi yiğidi, beğenince acele haber saldı Kapağasına, Kapağası koşup Padişah katında arz-ı hal eyledi.

“Gelsün,” dedi Padişah. “Selanik'i nicedir merak eylerdük, tiz içeri alına!”

Böylece Padişah, Selanik'te olup bitenleri öğrendi. Beklediği fırsatın çıktığını anladı.

“Bizim rızamız olmadan Rumeli'nde asla bir değişiklik yapılamaz, buna izin vermeyiz!” diye kükredi.

Fakat Anadolu'daki işleri henüz bitmemişti. Çaresiz bir süre daha bekleyecekti.

Beklerken, arka arkaya Teselya, Teb, Yanya, Etolya ve Edias Rum beyleri Padişaha gelerek Selanik'i Latin Katolikleri'nin elinde bırakmaması için yalvardılar. Bu yolda girişeceği her teşebbüsü gerekli maddî, gerek manevî yönden kayıtsız-şartsız destekleyeceklerini bildirdiler.²⁴

Bizans Kardinali Notaras'a, Latin serpuşuna Müslüman sarığını tercih ettiren unsurları, yukarıda adı geçen bölgelerin Rum beyleri Notaras'tan çok önce fark etmişler; Hristiyan Venedik'e karşı, Müslüman Osmanlı'yı tercih etmişlerdi ve vaadlerinde duracak, Venedik'ten Selanik'i almaya çalışan Osmanlı Ordusu'nun saflarında yer alacaklardı.

Bu tercihte Katolik zulmü kadar, Müslümanların dini müsamaha anlayışlarının da payı büyük olsa gerektir.

²⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 1, s. 409.

Padişah Ayasoluğ'a gitmişti. Orada Midilli, Sakız ve Rodos ile eskiden yapılmış, ama müddeti dolmuş bazı anlaşmaları yeniledi. Venediklilerle de bir andlaşma vardı. Venedik elçileri gelmiş, andlaşmanın diğerleri gibi yenilenmesini istiyorlardı. Fakat Padişah buna yanaşmadı.

"Selanik atamızdan kalma mülkümüzdür" diye konuştu. "Cennetmekân Bayezid Han dedemizin yadığıdır. Kan pahasına alınan toprak parayla satılmaz. Şayet Andronikos sahip çıkıp Venediklilere peşkeş çekmeseydi belki buna bir diyeceğimiz olmazdı. Siz İtalya'dan geliyorsunuz. Rum değil, Latinsiniz. Buralara kadar sokulmanıza sebep nedir? Ya arzunuzla çekiliniz veya biz gelir püskürtürüz."

Cevap çok netti. Padişah bir oldubittiye boyun eğmemiş, dünya coğrafyasında rızası hilafına yapılan değişikliği reddetmişti.

Bu cevap Venedik Senatosunu karıştırdı. Günlerce münakaşa ettiler. Sonunda bir karara vardılar. Bizans'a elçiler gönderip İmparator VIII. Yoannis Paleologos'tan arabuluculuk etmesini isteyeceklerdi. Ola ki, Padişahı kararından döndürebilirdi.

Bu maksatla kıymetli hediyeler tedarik edilip kalabalık bir heyetle İmparatora gönderildi.

"Padişahı bu tasavvurundan mutlaka vazgeçirmelisiniz. Aksi halde bütün Avrupa'nın uykusu kaçacak ve yakında Bizans'a da sıra gelecektir."

Sözlerinde hem rica hem tehdit vardı. Sıranın birgün Bizans'a geleceğini İmparator da biliyordu. Selanik bir atlama taşıydı. Osmanlıların elinde bulunması halinde

Kostantiniye idealine doğru bir adım daha atmış olacaktı.

Esasen Latinleri de sevmezdi, ancak Kostantiniye'nin menfaati şimdilik Latinlerden yana olmasını icap ettiriyordu.

Sultan II. Murad'ın Anadolu ve Rumeli kuvvetlerinin Serez'de toplanmasını emrettiğini duymuştu. Selanik'i vurmaya hazırlandığı belliydi. Belki durdurabilirdi.

Nikola de Gona ile Frangopulos isimli iki güvenilir, ağzı iyi laf yapan temsilcisini çeşitli hediyelerle Padişaha gönderdi. Padişahın cevabı çok açıktı:

"Şayet Selanik İmparatorunuza ait olsaydı hiçbir vakit zaptetmeyi düşünmezdik. Fakat Venedikliler teey nereden gelip Bizans'la aramıza girdiler. Buna göz yumamayız. Hürmetlerimizle beraber İmparatorunuza söyleyiniz. Kendilerine müteveccih bir hareketimiz mevcut değildir. Biz ata mirasının peşindeyiz."

Ve Padişah 1430 yılı Şubat ortalarında Serez'e gitti. Anadolu Beylerbeyi Hamza Bey'in komutasındaki Anadolu kuvvetleriyle Sinan Bey komutasındaki Rumeli kuvvetleri toplanmıştı. Hamza Bey'i önden gönderdi.

Fetih muhasarası için gerekli bütün hazırlıkları yaptıktan sonra, Selanik'e teslim olmayı teklif eden Hamza Bey, red cevabı alınca taş üstüne taş bırakmamacasına şehri dövmeye başladı. Nihayet Padişah da Selanik önlerine geldi.

Öte yandan, donanma denize açılmış, harekâtı engellemeye çalışan Venedik donanmasını Gelibolu sula-

rında perişan etmişti. Zafer haberi Sultan II. Murad’a sûratle ulaştırıldı.

“Dünyayı fethetmiş kadar olduk” dedi, gülümsedi.

Gülüşi manidardı. Çünkü on dört yıl evvel aynı sularda yine Venedik donanmasıyla ilk deniz savaşı verilmiş, ama Osmanlı Donanması mağlup olmuştu. Şimdi hem o mağlubiyetin intikamı alınıyor hem de Selanik’i fethetmek için hazırlanan orduya manevî güç veriyordu.

Selanik dövme çelikten kaska gibi kuşatılmıştı. Zarbazan topları şehri cehenneme döndürüp içindekilere cehennemi özletiyordu. Açlık ecel rüzgârı olmuş, ahaliyi canından bezdirmişti. Derken, Padişah Mart ayının ikinci günü (1430) umumî taarruz emrini verdi.

Şato tarafından yapılan şiddetli hücumla Selanik zaptedildi. Bütün Batı dünyası derin bir mateme gömüldü. Venedik’te yas ilan edildi.

Yıldırım Bayezid’in aziz mirası, şanlı torunu Sultan II. Murad tarafından kurtarılmıştı. Ardından Yanya da alınacak ve o hızla, Macaristan, Sırbistan, Eflâk hükümetleriyle Osmanlılar aleyhine ittifak eden Karamanoğlu İbrahim Bey’e haddi bildirilip Macaristan içlerine yürünecekti.

KARAMANIN KOYUNU, SONRA ÇIKAR OYUNU

Ben fakir dahi o seferde idim. Bir gün Hünkâra vardım. Ben fakire esir buyurdu; ben dedim ki: “Sultanım! Bu esiri götürmeğe akçe gerektür,” dedim. Beş bin akçe ve iki at virdi. Dokuz baş esir, dört atla Edirne’ye geldüm. (Esirleri) üçer bin akçeye virdüm ve bazısın ikişer yüz akçeye virdüm. Bu gazanın tarihi sekiz yüz kırk ikisinde vaki oldi.

Âşık Paşazade

Karamanoğlu İbrahim Bey, yerini Padişaha borçluydu. Beyliği kaçırmak üzereyken Osmanlıların yardımıyla, rakibi olan amcası Ali Bey’i bertaraf etmiş, beyliğe bu sayede kavuşabilmişti. Bu bakımdan, Osmanlılara minnet borcu vardı. Üstelik de Padişahın kız kardeşini alarak eniştesi olmuştu. Buna rağmen, gözü Timur tarafından babasına verilen; fakat kendisinin Os-

manlılara gönülsüz terk ettiği eski Karaman topraklarına dikiliydi. Fırsat kolluyordu. Lakin bu gidişle beklediği fırsat eline geçmeyecekti. Çünkü Sultan II. Murad gittikçe kuvvetleniyordu. Ya hemen bir şeyler yapacak ya da eski topraklarına bütünüyle veda edecekti.

Sonunda Osmanoğlu'nun can düşmanı olan Sırp despotuyla anlaştı. Macarları da yanına alarak Beyşehir (Beyşehir) ve Hamideli taraflarına hücum etti. Öte yandan Karamanoğlu'na müttefik olan Macarlar Kolombac'a (Güvercinlik) saldırdılar. Sultan II. Murad derhal duruma müdahale etti. Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'yı, Macaristan üzerine gönderdi. Şiddetli bir muharebeden sonra, Macarlar yenilip dağıldılar. Macar Ordusu'nun büyük bir kısmı kaçarken Tuna Nehri'nde boğuldu. Macar Kralı güçlkle kaçarak canını kurtarabildi (1433).

Sultan Murad, Macaristan tarafında zafer haberini alır almaz, Vezir Saruca Paşayı çağırdı:

“Karamanoğlu'nun üzerine bizzat yürümek isteriz. Bundan böyle Edirne sana emanet, şehri ve ahaliyi gözü gibi sakın, göreyim seni.”

Şanlı ordusuyla Karaman seferine çıktı. Akşehir, Konya ve Beyşehir'i geri aldı. Kaçan Karamanoğlu İbrahim Bey'in peşine düştü. Karamanoğlu İsa Bey'i, Karaman hükümdarı yaparak İbrahim Bey'i gayri meşru ilan etti. Niyeti İbrahim Bey'i sonuna kadar takip edip yakalamak ve hayatına son vermektir. Büyük bir korkuya kapılan Karamanoğlu İbrahim Bey, büyük âlimlerden Mevlana Hamza Hoca'dan meded diledi. Yüreği yumuşak Hamza Hoca, Padişah nezdinde şefaata dileği-

ne gitti. Padişahın din âlimlerine gösterdiği engin hürmeti İbrahim Bey çok iyi biliyor ve bu hislerini istismar ediyordu. Gerçekten de Padişah, Mevlana Hamza Hoca'yı kırmak istemiyordu.

“Senin hatırın için günahından vazgeçelim” dedi. “Fakat onun bu makama gelmesi bizim müzaharetimizle olmuştur. İmdi onu azlederek biraderi İsa Bey'i nasbetmeyi muvafık gördük.”²⁵

Fakat Mevlana Hamza Hoca diller döküp Padişahı bu kararından döndürmeyi başaracak, Padişah, Karamanoğlu'nun işgal ettiği Osmanlı topraklarını geri almakla ittifak edecekti.

²⁵ A.g.e., s. 414.

YANKO HUNYAD

Yerli kaynaklara Yanko Hunyad adıyla geçen Macar asilzadesi Hunyadi Yanoş (Jean Corvin Huniade) Macarların hâlâ derin bir sevgiyle, saygıyla andıkları “millî kahraman”dır. Heykelleri dikilmiş, adına abideler yapılmış, yıldönümleri coşkunun bir sevdasıyla kutlanmıştır.

Kimdir bu adam?

Mazisi karışık. Bir rivayete göre Eflâklî bir Ulah, bir rivayete göre eski Macaristan kralı Sigismund’un gayri meşru oğlu, bir rivayete göre de Bizans imparatorluk ailesi Paleologos’lardan bir prensin metresinden doğmuş. Osmanlılara karşı mevzii birkaç zafer kazanmakla birlikte, Varna ve İkinci Kosova Muharebelerinde, Osmanlılar karşısında korkunç hezimetlere, mağlubiyetlere uğramış bir “millî kahraman!”.

Kabul edelim ki tarihimiz kahramanlarla, kahramanlıklarla dolu dolu olduğundan kahramanlığı kanıksamı-

şız. Bu yüzden, kahramanlarımızın kıymetini pek bilmeyiz. Tarih böyle olur zannıyla ünsiyet etmişiz. Ama yabancı tarihlerde gerçek kahraman o kadar az, öylesine nadir ki, biri azıcık kıpırdasa bir hüner gösterse hemen kahraman oluvermekte; hele bu başarı Allah’ın kendi üzerlerindeki gazabı olarak gördükleri Osmanlılara karşı ise kişi, “millî kahraman” olup çıkmaktadır. Yanko Hunyad gibi...

Tam bir zalim...

Alacahisar Muhafızı Mezid Bey’in bir avuç kuvvetini dağıtıp bir hayli esir alan ve esirleri yemek yerken idam ettirip zevklenen bir sadist. Asker mi, eşkiya mı, belirsiz bir gaddar. Ama Mezid Bey kuvvetlerine karşı kazandığı kolay zafer, sürekli mağlubiyetlerle bunalmış Macar halkını biraz olsun rahatlatmış; halk aradığı halaskârı bulduğu düşüncesine kapılmış ve Yanoş’u “vatan halaskârı” olarak selamlamıştır.

Talihi bir süre yaver giden Hunyad, üzerine sevk edilen ikinci Osmanlı Ordusu’nu da yenmiştir (1442). Bu zafer Yanko Hunyad’ın şöhretini Macaristan hudutlarının dışına taşımış, bütün Avrupa’ya yaymış, Avrupa’da onu bir kurtarıcı gözüyle görmeye başlamıştır.

Papa böyle bir fırsatı kaçırmak ister mi?

Papa IV. Eugene de en az halefleri kadar kin doludur. Elinden gelse Osmanlıları’nı bir kaşık suda boğacak, Hristiyanlığın önündeki en muhkem kaleyi kaldırıp dünyayı avuçlayacaktır. Bunun için Hunyad bir vasıta. Niyeti hep aynıdır: Türkleri Avrupa’dan atmak.

Haçlı Ordusu kurma çalışmaları kimbilir kaçınıcı defa başlar.

“Dinini seven, İsa’yı seven salibin altına gelsin!”

Ordular toplanır. Başkumandan, tabii ki Yanko Hunyad, yanında Papa’nın vekili sıfatıyla Kardinal Cesarini, Macar Kralı Ladislas, yurdunu koruyamayıp Osmanlılardan kaçan asi ve firari Sırp Kralı Erankoviç, Eflâk Voyvodası Drakul ve Avrupa’nın her tarafından birlikleriyle gelmiş asilzadeler. Gelenlerin çoğu Alman, Macar, Sırp, Ulah milletlerindendir ve tabii, yeminini çoktan unutmuş bulunan meşhur döneklerden Karamanoğlu İbrahim Bey.

Muazzam Haçlı Ordusu Sırbistan’ı istila etti; Kruşevaç (Alacahisar), Şehirköy ve Niş’i yakıp yıkarak Osmanlı topraklarına girdi. Osmanlılarla ilk karşılaşma 3 Kasım 1443 günü Morava Nehri kıyısında Niş civarında oldu.

Osmanlı Ordusu padişahsızdı. Çünkü Padişah, Karamanoğlu’nun üzerine gitmişti. O Karamanoğlu’nu yendi ama beride ordusu yenildi. Mecburen Karamanoğlu İbrahim Bey’le yeni bir andlaşma yaptı. Süratle Balkanlar’a geçti. Haçlılarla iki karşılaşmasından netice alamadı. Osmanlı Ordusu ağır şartlar altında çok zayıf vermişti. Üstelik yorgundu. Belki yine netice alırdı, ama Karamanoğlu tekrar arkadan vurmuştu. Padişah hırından ölecek gibiydi.

“Biz din düşmanlarıyla uğraşırken dinimizden olan şu adamın yaptıklarına bakın da ibret alın!” diye kükrüyordu. Dört mezhebe mensup âlimleri toplayıp sordu:

“İslâm dinine düşman olanların taarruzunu def itmeğe uğraşan bir İslâm hükümdarının mülküne diğer bir İslâm hükümdarı taarruz ile tahribat ile ve katl yaparsa hükmü nedir?”

Ulema kendi aralarında görüştü. Üçü Karamanoğlu İbrahim Bey’in katlinin caiz olduğuna hükmetti. Sadece biri Karamanoğlu’nun yaptıklarına tövbe edip küffarla cenk tutan Osmanlılara yardıma koşarsa tövbesinin kabul olunacağını, aksi halde dünya ve ahirette hüsranda kalacağını beyan etti.²⁶

Bu noktaya biraz dikkat!

Karamanoğlu İbrahim Bey, sıkışınca Padişaha sığınmış; beyliğini Osmanlılar sayesinde muhafaza edebilmiş; müteaddit defalar Osmanlı’ya kılıç çekmeyeceği, gaile çıkarmayacağı yolunda ahidnameler imzalamış, yeminler etmiş; ama eline fırsat geçer gibi olunca ahidlerini, yeminlerini, sözlerini daima unutmuştur. Böyle iken Sultan II. Murad, ulema fetvası istemekte, aynı mezhebe mensup âlimlerle de iktifa etmeyip dört mezhepten devrin en meşhur, en bilge, en muteber âlimlerinden görüş sormaktadır. “Padişahların iki dudağı arasından çıkan kanun sayılırdı” diye kalıplaşmış kafa-lara ithaf olunur.

²⁶ *Belleten Dergisi*’nin birinci sayısında asılları yayınlanan bu fetvaların birincisi Şafii mezhebi imamlarından meşhur fakih İbn-i Hacer-i Askalanî (öl. 1448), ikinci Hanefi mezhebi şeyhlerinden Kadilkuzat ve Şeyhü’l-İslâm Sadüddin-i Deyri (öl. 1462), üçüncüsü Maliki mezhebi âlimlerinden Kadilkuzat ve Şeyhü’l-İslâm Bedrüddin-i Tunusî (öl. 1449), dördüncüsü Hanbeli mezhebi Kadilkuzat ve Şeyhü’l-İslâm’ı Bedridin-i Bağdadi (öl. 1543) ile Amasya Kadısı Abdurrahman bin Mehmed-i Muslihi’nin fetvalarıdır. İbrahim Bey hakkında verilen fetvaların üçü çok ağırdır. İbn-i Hacer-i Askalanî İbrahim Bey’in katline hükmediyor. Diğer âlimler de bu hükme katılıyorlar. Yalnızca Hanefi Kadilkuzatı Sadüddin-i Deyri, Karamanoğlu’nun, bütün fenalıklarına tevbe edip Hakka yönelir ve Frenklerle savaşan Osmanlılara her türlü yardımı yaparsa bağışlanabileceğini, aksi halde dünya ve ahirette hüsranda kalacağını belirtiyor.

Geçelim...

Fetvayı koynuna koyan Padişah içerideki gizli fitne-
nin Haçlı güruhundan daha tehlikeli olduğunu düşün-
düğünden, Haçlıların başını çeken Macaristan’la Sege-
din’de on yıl süreli bir saldırmazlık andlaşması imzala-
yarak²⁷ Karamanoğlu’nun üzerine yürüdü. Çanakkale
Boğazı’nı geçerek Karaman topraklarına girdi. İbrahim
Bey’i sıkıştırdı. Fakat işin içine yine o engin merhameti
girdi. İbrahim Bey, bir daha asla isyan etmeyeceğine,
Osmanlılar aleyhine girişilecek hiçbir harekete katılma-
yacağına, düşmanlarıyla birlik olmayacağına ve Padişah
istediğinde askerlerini emrine vereceğine yemin etti.
Oğlunu da Padişaha rehin verdi. Bu suretle bir andlaş-
ma yazılıp karşılıklı mühürlendi. Âşık Paşazade der ki:

“Hünkâr, leşker-i azim cem itdi ve hem Rumeli’nin,
ne kadar kâfir leşkeri varsa kendüye tâbi, ani dahi bile
sürdi. Konya’ya çıktı. Yağma buyurdi, harap itdiler.
Karamanoğlu kaçtı, Taş’a (Taşeline) girdi.”

²⁷ Andlaşma hükümleri aleyhimizdedir. Sırlardan alınan bir kısım yerler, Semendire, Kolombaç, Kruşevâr (Alacahisar), Toplıçe civarı ile Leskofca ve Zelenigrad, Sırlara geri verilmiş; Sırp Despotu Brankoviç’in Edirne’de rehine tutulan iki oğlu iade edilmiş; yalnız Sırbistan, her yıl Osmanlılara vergi vermek zorunda bırakılmıştır. Ayrıca Eflâk da Osmanlılara vergi verecek, ancak Macaristan’ın nüfuzu altında bulunacaktır. Kısacası, Sırbistan yeniden dirilmiş, ama barış sağlanmıştı. Taraflar barışı bozmayacaklarına dair mukaddes kitaplarına el basıp yemin ettiler.

MANİSA’DA BİR DERVİŞ

Fırsat buldukça baş diken Karamanoğlu sindirilmiş,
Balkanlar’ın en güçlü milleti Macarlarla on yıl süreli
saldırmazlık andlaşması imzalanmış, Anadolu ve Ru-
meli’de barış Güvercinleri uçuşmaya başlamıştı veya
Padişah vaziyeti kendisine böyle izah ediyor, çocuklu-
ğundan beri içinde kıpır kıpır eden dervişlik hevesinin
ardından kulluk dergâhına girmek için yol arıyordu. Bu
arayışta sevgili büyük şehzadesi Alâüddin Bey’in va-
kitsiz vefatı ne kadar müessirdir bilmiyoruz. Bildiğimiz,
Padişahın, dervişlikteki engin hazzı, derin lezzeti özle-
diğiydi. Gerek Hacı Bayram Velî’nin dergahında gerek-
se Emir Sultan’ın müridleri arasında geçirdiği kısa za-
manlarda bu âsude hayatı yakından görmüş; lezzetini
bir nebze tatmış; dünya gailelerinden sıyrılmış; ateşten
gömlek saydığı padişahlık mükellefiyetinden kurtul-
muş; saf bir iman, taze bir yürekle ezeli Hakim’in mut-
lak hükmüne tâbi olmadaki süruru yaşamıştı. Artık ka-

lan ömrünü Padişah değil, saf bir derviş, pak bir mürid olarak tamamlamak istiyordu. Aynı duyguya zaman zaman şanlı oğlu II. Mehmed de kapılacak ruhu mesuliyet hissinin ağırlığı altında bunaldığı demlerde Ak Hoca'ya (Şemsüddin) sığınacak, bir çocuk safiyeti ve çaresizliği içinde yalvaracaktı:

“Sana bir hacet için geldüm, beni halvete koyup irşad eyle.”²⁸

Lakin vazifesini tam manasıyla müdrik hocası Ak Şemsüddin, talebesini bakışlarıyla haşlayarak padişahlık görevini hatırlatacaktı:

“Salık olacağına malik ol. Kendini ümmete vakfetmiş kimsenin halvette bulacağı şahsî zevk için ümmet namına taahhüd ettiği vazifede ihmal ve kayıtsızlık göstermesi caiz değildir.”

Biliyordu dervişlikteki lezzeti, biliyordu o lezzeti tadanların hükümdarlıktan lezzet alamayacaklarını; dervişlikteki sırrın, hükümdarlık makamındaki sevdayı silip süpüreceğini. Bildiği için de müridini ve padişahını uzak tutuyordu. Çünkü önünde Sultan II. Murad örneği vardı.

Bu örnekler dururken Osmanlı Padişahlarını taht muhterisi olarak telakki etmek kabil değildir. Gerçi tahtı istemişlerdir; padişahlık için kardeşiyle, hatta babasıyla savaşıp olmuştur. Ancak padişahlık, şahsî ikbal hevesiyle değil, umumun menfaati namına istenmiştir. Yavuz, babasından daha iyi padişah olacağına inanmış ve olmuştur. Cem Sultan Kardeşi Bayezid'den daha iyi bir

²⁸ Samiha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, c. 1, s. 301.

idareci olduğu inancıyla kardeşine savaş açmış; ancak kader, belki Yavuz Selim ve Kanunî gibi cihana parmak ısırtan dâhilere taht yolunu açmak için Cem Sultan'ın baht yolunu tıkamıştır. Bu serinin diğer kitaplarında da yer yer izaha çalıştığımız gibi şehzadeler bir gün padişah olmak üzere eğitilir, yetiştirilir, sürekli şekilde bu telkinle büyütülürdü. Binaenaleyh, her şehzade en iyi idarecinin, serdarın, muharibin, hükümdarın kendisi olduğuna inanırdı. Babanın vefatında bir çatışmanın çıkması bu yüzden kaçınılmaz olurdu. Ama aynı insanların, padişahlığı bir zevk ve sefa vasıtası değil, hizmet sahası olarak gördüklerine de tarih şahittir. Nitekim lüzum gördüğü yerde makamından feragat edebilen padişahı da tarihimiz kaydetmiştir. Bu, Sultan II. Murad'dır. Ayverdi'ye göre Padişahın böyle bir karara gidecek kadar asıl ve feragatli bir ruh haletine sahip bulunduğunu görmek lazımdır. Bu tahttan uzaklaşma keyfiyeti, belki de Sultan II. Murad'ın, devrine kazandırmış olduğu muvaffakiyetlerin anahtarıdır.²⁹

Solakzade, Sultan II. Murad'ın tahttan çekilişini şöyle dile getirir:

“Bunca demdir ibadullah için çalুষub İslâm'ı fitneden pak ve düşmanın hayatın çak idüb, din ü devlet uğruna gayret eyledük. Bir müddet dahi hükümetten el çeküb kûşe-i inzivada pür-huzur ve âsude hal olmak hatırdan geçer.”

Herhalde bu mühim kararı verirken yalnız kendisini değil, vaktiyle Hacı Bayram Velî'nin, geleceğin fatihi

²⁹ A.g.e., s. 266.

olarak Şehzade Mehmed'i müjdelediğini de düşünmüş olmalıdır. Tahttan feragat etmek suretiyle belki fethi çabuklaştırmak istemiş, belki de feth-i mübîn için gerekli formasyonu tutmasına zemin hazırlamaya çalışmıştır. Gerçekten de bunun için vasat müsaittir. En büyük düşmanla imzalanan on senelik ittifak, Şehzadenin idarî ve askerî tecrübe edinmesine lüzumlu zamanı kazandıracak; iyi yetişmiş devlet erkânının himayesinde ve kendi gözetiminde, geleceğin Fatih'i yetişecektir.³⁰

Bu tasavvurundan hiç kimseye bahsetmeyen Sultan Murad, tahtta kalması yönünde yapılan bütün ısrarları geri çevirdi. Tahtı oğluna terk edip Manisa'ya çekildi (1444).

Şehzade Mehmed henüz on iki yaşlarındaydı.³¹ Babasının feragatıyla Manisa'dan Edirne'ye getirilmiş ve tahta çıkarılmıştır.

³⁰ En kuvvetli rivayete göre 26/27 Receb (29 Mart'ı 30 Mart'a bağlayan Pazar gecesi) Edirne'deki eski Saray'da dünyaya gelmiştir(1432).

³¹ Neşri'nin bir ifadesi de bizi doğrular mahiyettedir: "Oğlumu hal-i hayatımda tahta geçireyim, ta ki gözüm bakarken görem, ne vechile padişahlık eder."

SU UYUR, DÜŞMAN UYUMAZ

“Su uyur, düşman uyumaz” sözü, herhalde çok engin tecrübelerin süzgecinden geçmedir. Bu söz söylenene kadar Osmanlıları, kim bilir kaç dönekliğe şahit olmuş, kaç andlaşması çiğnenmiş, kaç kere arkadan hançerlenmiştir.

Nitekim Sultan II. Murad'ın, tahtını 12 yaşındaki oğluna bırakıp dinlenmeye çekildiği haberi yayılır yayılmaz, onunla on senelik bir andlaşma imzalamış olan devletler el oğuşturmayaya hemen başlamışlar, Balkanlar'a ve Avrupa başkentlerine “Niğbolu felaketinin intikamını almak vaktidir” yollu haberler yaymışlardır.

Oysa ortada Segedin Andlaşması vardır ve bunun üstünden sadece elli gün geçmiştir. Bir başka deyişle, andlaşmanın mürekkebi bile kurumamıştır. Papalık Kardinali Cesarini, dinini kinine feda vesikasını mühürler:

“Dinsiz Türklere karşı verilen sözün tutulma mecburiyeti yoktur, İncil’e el basıp edilen yemin hükümsüzdür. Esas olan, Türkleri kandırmak ve Hıristiyanlığın menfaatlerini korumaktır.”

Din adına hezeyanın bu kadarına pes! Yine de bu teminat Macar Kralı Ladislas’ın (Wladislas) tereddütlerini silmeye, korkularını bertaraf etmeye yetmez.

“Nasıl olur, Osmanoglullarıyla yeminleştik, hem Murad tekrar tahta dönerse bizi kim kurtaracak?”

Bizans teminat verir. İttifaka asker gönderecek durumda değildir, ama hatırı sayılır donanmasıyla Boğazı kesecek ve Osmanlıları geçirtmeyecektir. Bir başka teminat bizzat Papa’dan gelir. 65-70 gemilik muazzam Papalık donanması nasılsa Adalar Denizi’ndedir. Gelibolu’yu tutup Sultan Murad’ın Rumeli’ne geçmesine mani olacaktır. Almanlar, Sırp, Ulahlar, Lehler, İtalyanlar ittifaka girecektir. Minik Dubrovnik Cumhuriyeti bile birkaç gemi ile sembolik mahiyette ittifaka katılacağını bildirmiştir. Derken Karamanoğlu İbrahim Bey’in mektubu Ladislas’ın bütün tereddütlerini siler süpürür. Karamanoğlu, yine ezelî döneğine başvurmakta, Ladislas’a yazdığı mektupta, “Türke bundan iyi fırsat mı bulursun ki Osmanoglu deli olup, oğlunu tahta geçirdi”³² demektedir, ittifaka girmeyi vaad etmektedir.

Topluca Yanko Hunyad’a müracaat ederler. Fakat yiğitlikten biraz olsun nasiplenmiş Hunyad, dönemler defterine adını yazdırmaktan çekinir.

“Osmanlıya karşı taahhüdümüz, İncil üstüne yemi-

³² Neşri, s. 187.

nimiz var; savaş açarsak askerlik şerefimiz ve dine bağlılığımız güme gider.”

Fikrini değiştirmeye Kardinalin teminatı yetmez, ama bu seferle Osmanlı hâkimiyetinden kurtarılacak olan Bulgaristan’a kral yapılacağı taahhüdü ile gevşer. Muhtemelen bu vaadi koparmak için direnmiştir. Onun da bir fiyatı vardır.

Bir araya gelip, kâğıt üstünde Osmanlı Devleti’ni bölüşürler. Buna göre, Selanik ve Gelibolu Yarımadası Venedik’e, Avlonya Limanı Dubrovnik’e, Trakya ile Yunanistan da Bizans’a verilecek; Bulgaristan müstakil bir krallık haline getirilip Hunyad’a ikram edilecekti.

1444 Eylül’ünde Osmanlı hudutlarını aşan Haçlı Ordusu Hazret-i İsa namına yürümekte, ama Bulgar ve Yunan Ortodoks kiliselerini yakıp yıkmaktan da geri durmamaktadır.³³ Tehlike iyice yaklaşmış, gelen haberler Osmanlı Devleti’ni idare edenleri iyice telaşlandırmıştı. Edirne’de toplanan saltanat şurası, Sultan II. Murad’ın geri çağırılmasına karar verir ve bu karar Veziriazam Çandarlı Halil Paşa tarafından genç Padişaha duyurulur:

“Hünkârım, düşmana cevap-ı mukavemet imkânı yok. Meğer baban Sultan, yerine gelmekle mümkün ola. Beylerin dahi ittifakı bunun üzerinedir, maslahat bunu görürler. Bu vaka def olduktan sonra yine saltanat sizindir.”³⁴

³³ Hammer, c. 2, s. 278.

³⁴ Dursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, s. 33.

Bu karar üzerine genç Padişahın manidar ve tarihî mektubu babasını bulur:

“Eğer saltanat taraf-ı saadetinizde ise mülkünüzü düşman çiğnemiştir; hıfzını ve müdafaasını arz ve ihtar ediyorum. Eğer saltanat bu tarafta ise ordu başında bulunmanız hakkında emr-i padişahî vardır, lüzum-u itaatı tebliğ ve ihbar eyliyorum.”

Bugünkü dile şu şekilde çevirmek mümkün:

“Eğer padişah sen isen düşman toprakları çiğner, gel ordularının başına geç; yok padişah ben isem padişah olarak emrediyorum, gel, ordularımın başına geç.”

Ve Sultan II. Murad tekrar orduların başındadır. Kuş uçurtulmadığı söylenen İstanbul Boğazı’nı Bizans’ın şaşkın bakışları önünde geçer. Mukavemet denemesi yapan İmparatorun savaş gemilerinden biri batırılır, diğeri Haliç’e sığınmak suretiyle güçlkle kurtulur.

Büyük serdar geliyordu. Haçlıların yüreğine korku ve endişe mızrağı saplanmıştı. Hunyad iyi bir askerdi. Niğbolu’daki Haçlı kumandanları gibi Osmanlı Ordusu’nu küçümsemiyor, bilhassa Sultan Murad’ın dönüşüyle fevkalade endişeleniyordu. Haçlılar çocuk Padişaha karşı kolay bir zafer kazanacaklarını beklerken sert kayaya toslamış ve sersemlemişlerdi.

Padişah çok kızgındı. İhlal edilen andlaşmayı komutanlarına gösteriyor, “Bize verdikleri sözü çiğneyenleri çiğnemeye ahdimiz var” diyordu.

Nihayet iki ordu Varna Limanı’nın yakınlarında karşı karşıya geldi. Rivayetlere göre Haçlı Ordusu’nda yüz

bine yakın asker vardı.³⁵ Osmanlı Ordusu ise 39–40 bin askerden müteşekkildi. Savaştan önce Padişah iki rekât namaz kılıyor, engin ihlâsıyla el açıp dua ediyordu: “Ya İlâhî! Mü’min kullarını, benim günahımın çokluğundan dolayı, küffar elinde zebun etme! İlâhî, Habibin hürmeti için ümmetini esirge ve mansur muzaffer eyle.”

Haçlıların bozduğu anlaşma metnini bir mızrağın ucuna geçirip meydana diktirdi. Bu sırada Hristiyanları derinden sarsan bir hadise oldu. Gökler gazaba gelmiş gibi korkunç bir kasırga çıktı. Şiddetli rüzgâr Haçlı Ordusu’ndaki bayrakları param parça etti. Bir süre önce de bütün bölgede hissedilen kuvvetli bir deprem meydana gelmişti. Eflâk Prensi Drakul hadiseyi, yemini bozdukları için gazaba uğradıklarına yormuş, hatta bu yüzden Hunyad’la kılıç kılıca gelmişti. Kasırga Haçlı Ordusu’nun moralini çok bozdu, fırtınadan hiç etkilenmeyen Osmanlılar da ise şevk artmıştı. Savaşı mutlak surette kazanacaklarına, Allah’ın kendilerine yardım edeceğine gönülden inanıyorlardı.

³⁵ Rivayetler 40 bin ile 125 bin arasında değişmektedir. Biz doğruya en yakın olanını esas aldık.

VARNA ZAFERİ

Sultan Murad'ın sebatı, ilk çarpışmada bozulur gibi Solan Osmanlı Ordusu'na zafer yollarını açtı. Bir ara durum çok kötüleşmiş, hatta Padişah ileri hatlardan uzaklaştırılmak istenmişti. Ama Sultan Murad'ın cevabı kesindi:

“Ya muzaffer oluruz ya da şuracıkta Allah'ımıza kavuşuruz.”³⁶

Padişahın sebatı yeniçerileri galeyana getirdi. Koca Hızır adlı bir yeniçeri, Macar Kralı Ladislas'ın kellesini uçurdu. Kesik başını mızrağa takıp çiğnediği ahidname-nin takılı olduğu mızrağın yanına dikti. Haçlıları ümitsizlik duygusu çepeçevre kuşattı. Yanko Hunyad oradan oraya koşuyor, “Biz Kral için değil, dinimiz için vuruşmaya geldik!” diye bağırarak askerlerine şevk vermeye çalışıyordu. Ama artık savaşın neticesi belirmişti. Haçlı Ordusu tam bir bozguna uğramıştı. Gece karanlığından

faydalanıp kaçmak isteyenler Tuna Nehri'nde boğuldu. Birçoğu ya maktul düştü ya esir oldu. Yanko Hunyad bile canını güçlkle kurtarabildi.

Ertesi gün güneş, Haçlıların hüsrarla noktalanmış emellerini aydınlatıyordu. Osmanlıları Avrupa'dan sö-küp atma hülyası bir kere daha seraba dönüşmüş, Osmanlılar eşine ender rastlanan büyük savaşlardan birini daha kazanmış, İstanbul'un kapısı biraz daha aralan-mıştı. Padişah, bu kapıdan oğlunun bir an önce girme-sini istiyor ve şunları söylüyordu:

“Padişahımız Sultan Mehmed Han Hazretleri'ne arz edin ki, bu zafer Yüce Allah'ın sayesinde onun zaferidir. Biz şanlı oğlumuzun emrinde bir serdardan başka bir şey değiliz.”

Varna, yalnız Türkiye tarihinde değil, Avrupa tarihinde de bir dönüm noktası olmuş, Bizans'ın dokuz yıl sonraki kaderini belli etmiş, yeniçağın müjdesini ver-miş, Balkanlar'daki Türk hâkimiyetinin kesinliğini Avrupa'ya anlatmıştır.³⁷ Prof. Marcel Handelsman şöyle diyor:

“Varna bozgunu, bütün Avrupa için büyük bir mağ-lubiyet, fakat bilhassa Lehistan için bir felaketti.”

Hammer, İdris ve Neşri'den bir kıssa nakletmekte-dir. Zaferden sonra savaş meydanını gezen padişahın bir şey dikkatini çeker. Haçlılara ait cesetlerin hepsi gençtir. Beraberinde bulunan Azeb Bey'e sorar:

“Hayretimizi mucip oldu; Haçlıların arasında bir tek yaşlı ölüye bile rastlamadık, sebebi n'ola?”

³⁶ F. Fazıl Tülbentçi, *Büyük Türk Zaferleri*, s. 106.

³⁷ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, c. 2, s. 420.

Azeb Bey manidar bir cevap verir:

“Eğer bir tane ihtiyar olsaydı, bu kadar delice bir teşebbüste bulunmazlardı.”³⁸

Büyük zafer bütün İslâm âlemine “zafername”lerle duyuruldu. Coşkun bir sevinç meydana geldi. Bütün Memluk İmparatorluğu’nda Abbasî Halifesi’nin isminden sonra hutbelerde Osmanlı Padişahı’nın ismi de zikredildi ve camilerde “Allah Osmanoğlu’nun yardımcısı olsun” diye dua edildi.

ZAFERDEN SONRA

“Çün Kral Sultana kasd idüp at saldı; piyadelerin (yeniçeriler) kârdideleri nezaketle yol verdiler. Çün Kral içerüye girdi, meğer ani bilur Bahadır dirler bir yayabaşı var idi. Piyadeler içine girdiğini göricek at salub bir kunder vurdi, amma yıkamadı, akabince gelen kafadarları Bahadır Subaşı’yı şehid itdiler. Yeniçeriler’den Timurtaş adlı bir kimesne Kralın atını sekirledi; yıkıcak Koca Hızır nam bir yayabaşı yayan olub başın kesüb tac-ı mükellel ile Cida’ya diktiler.

Behiştî

Kral, Hünkârın yanına at depti, yakın varıcak nazar itdi, Hünkârın yanında olan adamlar gözüne az görünüp “Hay Türk’ün beyine eyi fırsat buldum, varayın, tutayın!” deyü “Kamu Murad, kamu Murad hul hul” deyicek yörüdi. Yeniçeri yarılıb Kral geldi, aralığa girdi, hemen atın sınırlayub yakdılar. Karaca Hızır başın kesmek

³⁸ Hammer, c. 2, s. 282.

*isteyicek” gosbodar Murad, gosbodar Murad” de-
yü çağırdı, nefer mecal vermeyub filhal başın
kesti, göndere diküb birgezden tekbir getürdiler.*

Neşri

Zaferden sonra tekrar Manisa’ya dönmek isteyen Sultan II. Murad, kendisine bağlı umera tarafından engellenmiş, hatta küçük bir yeniçeri patırtısı dahi olmuştur. Padişahın kesin niyeti tahta dönmek, oğlunun yetişmesini, feth-i mübîni gerçekleştirip “Fatih” olmasını görmektir. Ama olaylar kararını etkiledi. Varna Zaferi’nden takriben bir yıl kadar sonra tahtına döndü. Şehzade Mehmed ise eski görevi olan Manisa Valiliği’ne gitti.

Aradan çok geçmeden Mora despotlarının serkeşlik ettiği haberi geldi:

“Mülkümüze saldırılır, ticaret gemilerimiz ateşe verilir, ele geçirilen Müslüman esirler zincirlenip esir pazarına kalp akçeye satılır, üstelik dinimizle, töremizle alay olunur da hâlâ ne bekleriz!”

Padişah gazap rüzgârı gibi esen habercinin bütün söylediklerini sükûnetle dinledikten sonra, savaş meclisinin toplanmasını emretti.

“Paşalarım, beylerim! Bilirsiniz ki, Mora despotu II. Theodoros Paleologos’un vefatından sonra topraklarını paylaşp despotluğunu ilan eden Kostantin Paleologos³⁹ ile Thomas Paleologos, Bizans İmparatoru Yoannis Paleologos’un kardeşleridir. Mora’da müştereken hü-

³⁹ Bizans’ın son imparatoru Kostantin Dragazes.

küm sürmektedirler. Bizim Haçlılarla meşgul bulunuşumuzu ganimet sayıp serkeşliğe bulaşmışlar. Hamdolsun, Haçlı Ordusu’nu perişan eyledik. Elbette sıra mora despotlarına gelmiştir. Tiz donanma-yı Humâyûn hazır olsun, Mora’ya seferimiz vardır.”

Osmanlı devlet idaresinde her bölgenin bir mütehas-sısı vardı. Bunlar gözetimlerine verilen bölgeyi adım adım takip eder, casusları vasıtasıyla durumu gözler, en küçük bir değişikliği dahi Padişaha ve Sadrazama rapor ederlerdi.

Mora işlerinin mütehas-sısı Paşa Yiğitoğlu Gazi Turahan Bey’di. Savaş meclisi toplanmadan önce huzura kabul edilmiş ve son gelişmeleri bütün ayrıntılarıyla açıklanmıştı. Padişah bu rapora dayanarak konuşuyordu:

“Mora küçücük bir belde. Varna’da büyük bir Haçlı Ordusu’yla dövüşüp yorulmuş askeri, küçük bir yer uğruna hırpalamaya değer mi?’ şeklinde bir sual aklınıza gelmesin. Şehit kanlarıyla sulanmış her karış toprak nazarımızda vatan toprağıdır ve mukaddestir. Cennetmekân dedemiz Yıldırım Bayezid Han’ın aziz mirası, elbette tarafımızca korunacaktır. Kaldı ki Tuna’nın güneyindeki toprakların tek karışını düşmana bırakmama prensibi siyasetimizin belkemiğini teşkil etmektedir. Yunanistan fütuhâtı Mora’yı elde tutmakla tamamlanabilir. Ecdadımız asırlarca çarpışarak bu muazzam mirası vücuda getirdiler. Muhafazası üzerimize vaciptir.”

Sultan Murad bizzat sefere katıldı (27 Kasım 1446). Mora’yı vurdu. Mora’nın merkezi Patras’ı fethetti. Altmış bin esir aldı. Ama Dragazes’in barış isteğini de geri çevirmedi. Andlaşmaya göre savunma için yapılan yeni

kaleler yıkılacak, Mora Osmanlı Devleti'ne tâbi, vergi verir bir prenslik olacaktı.

Bu seferden iki sene sonra Bizans İmparatoru VIII. Yoannis Paleologos'un ölüm haberini, Edirne'ye, meşhur tarihçi Françes (Prhanzes) getirdi (31 Ekim 1448).

Ölen imparatorun tahtına, kardeşlerinden Mora Despotu Konstantin Paleologos (Dragezes) geçmişti. Acaba Bizans'ın son imparatoru olarak taç giydiğini biliyor muydu?

İKİNCİ KOSOVA SAVAŞI

Çeh (Çek) banını Padişah-ı İslâm'a esir getürdiler; Padişah-ı İslâm tercüman getürüb ayıttı ki: "Ben sizinle adavet itmedüm, siz niçün bizim vilâyete geldünüz?" Kâfir ayıttı: "Gözümüze bu hacalet gözükmüş amma minbâd beş bin yarar ademle Padişahın sererine gelem ve on pâre hisar virem ve gayrî vilâyetime dahi haracınız gelsün, harac cem etsün" didi. Paidşah-ı İslâm dahi ânın sözüne iltifat itmeyub cellâda emir itti ki ol mel'unu katl ittiler.

Ruhî

İkinci Kosova Savaşı Varna'nın intikamını alma sevdasına kendisini derinden kaptırmış ve kaybettiği itibarı tekrar temin derdine düşmüş Yanko Hunyad'ın basiretsizliğinden doğmuştur.

Osmanlı Padişahı'nın Arnavut İskender Bey İsyanı'yla meşgul olmasını fırsat bilen Hunyad bu sefer de

kendisine inanacak, inanıp bağlanacak müttefikler bulmakta güçlük çekmemiş; başta Almanya olmak üzere İtalya, Leh, Çek, Ulah ve Eflâk'tan (Romanya) elli bin civarında –bazı kaynaklara göre yüz bin– asker toplamıştır. İttifaka Sırbistan girmemiş, Bizans değişik sebepler yüzünden tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Karamanoğlu İbrahim Bey ise ilk defa Osmanlıların safındadır.

Varna Savaşı sırasında ölen Macar Kralı IV. Ladislav'ın yerine geçen V. Ladislav henüz çocuk yaşta bulunduğu için, Yanko Hunyad "krallık naibi" sıfatına da haizdir. Muhtemelen büyük bir zafer kazanmayı, itibarına kavuşmayı ve bundan bilistifade, küçük kralı alaşağı edip Macar tahtına kurulmayı tasarlamaktadır. Bu hayallerle Belgrad üzerinden Tuna'yı geçip ilerleyen Yanko Hunyad, ittifaka yüz vermeyip Osmanlı himayesinde kalmayı tercih eden Sırbistan'ı istilaya başlar. Bu arada Arnavut İskender Bey'in kuvvetleri de yetişecek ve Mekadonya istilasına yönelecektir.

Sultan II. Murad, altıncı Haçlı Seferi'nin başladığı haberini tam vaktinde aldı. İskender Bey isyanını bastırma için giriştiği Arnavutluk seferini derhal kesti.

"Bu sefer Yanko Hunyad'ı bitirmeden dönmeziz. Balkanlar'da böyle bir pürüz dururken büyük bir fethe çıkılmaz, oğlumuzu asude hal bir memleket bırakmak isteriz, Hunyad'ın kârı itmam edilecektir!" diyerek gaza meydanının yolunu tuttu.

Bu sefer ki meydan yine Kosova meydanıydı. Yine adı Murad (Hüdavendigâr) olan bir padişah, İkinci Kosova Savaşı'ndan 59 yıl önce, aynı meydanda, muhte-

şem bir zafer kazanmış, bu zafer Osmanlıların Rume-
li'deki hâkimiyetini kökleştirmiş, özlenen feth-i mübi-
nin yolunu açmıştı.

Orduy-u Humâyunun öncülerinin 10 Ekim 1448'de Kosova Sahrası'na geldikleri zaman, Yanko Hunyad'ın gözcüleri gözlerine inanamadılar. Padişahın elli atmış bin kişilik bir kuvvetle bu kadar süratli hareket edebilmesini akıllarına sığdıramadılar. Onlar Padişah Arnavutluk Seferi'yle meşgul iken fırsattan istifade, emellerini tahakkuk ettirmeyi umuyor, "Osmanoğlu hazırlanıp gelene kadar yapacağımızı yaparız" diyorlardı. Haber Hunyad'a ulaştığında başını ellerinin arasına aldı.

"Yıldırım'ın torunu yıldırım gibi düştü!" diye söylenmekten kendini alamadı. Hâlâ inanamıyordu.

Ancak Padişahın sekiz kişilik heyeti gelince güçlü ve haysiyetli düşmanı ile yüz yüze olduğunu idrak edebildi.

"Padişahınızın isteği nedir?" diye sordu.

"Barıştır," diye cevap verdiler. "Boş yere kan dökülmesine rıza göstermez. Muvafakat ederseniz sulh olur."

Hunyad alaycıydı:

Padişahınız bu sefer kalabalık bir ordu toplayamamışa benzer."

"Bu hükme nereden varıldığı bize de söylenebilir mi?"

"Tabii ki bir kere yeterli zamanı yoktu; ikincisi İskender Bey İsyanı'nı bastırmak için ordunun bir kısmını Arnavutluk'ta bırakmak zorundaydı. Bunlardan da anlaşılacağı gibi Osmanlı Ordusu benim ordumdan az-

dır. Kısacası, Osmanoğlu'nun sonu gelmiştir; Varna'nın intikamı alınacaktır.”

Elçiler dimdik, elçiler haşindi. Gençler kımıl kımıl kımıldıyor, dudaklarını kemiriyor, ama başkanlarını aşıp söze karışmak töre olmadığından susuyorlardı. Söz elçibaşınındı, o da gülümsüyordu:

“Belli ki size yanlış malûmat verilmiştir. Ordu-yu Hümâyün kalabalıktır. Hem azlık da olsa ne çıkar? Osmanlılar sizin gibi intikam peşinde değil, devlet peşindedir; bu bakımdan zafer bizim olacaktır.”

Hunyad sapsarı kesildi. Söz söylemeye takatı kalmamış gibiydi, elçileri bir el işaretiyle dışarı çıkarttıktan sonra, “Olamaz!” diye mırıldandı. “Artık Osmanoğulları'nın sonu gelmiş olmalı; Papa bile böyle düşünüyor.”

Ama söylediklerine kendisi de inanamıyor ve düpedüz korkuyordu.

Padişah elçileri geri döndüler. Anlaşma teklifinin reddedildiğini söylediler. Padişah derhal savaş meclisini topladı.

“Büyük bir gazanın arefesinde bulunuyoruz” diye konuştu. “Allah'tan dileriz, bizi muzaffer kılsın. Hepinizden sebat ve hizmet bekleriz. Allah şahidimizdir ki bu savaşı biz istemedik. İntikam ateşiyle tutuşup fırsat peşinde koşanları Allah kendi ateşinde yaksın. Mukaddes fethin vuku bulması, hatta devletimizin bekası bu gazanın neticesine bağlıdır. Göreyim sizi, nasıl hizmet edersiz.”

Veziriazam Çandarlı Halil Paşa, bütün vezirler, beyler ve din adamları adına söz aldı:

“Hünkârım, dinimiz, Devletimiz ve Padişahımızın uğruna canımız feda olsun. Hiçbirimiz gayrette kusur etmeyeceğiz. Allah bizi utandırmasın.”

O gece ihlâs ve azimle tepeleme dolmuş bulunan otağ-ı Humâyunda savaş konuşuldu, planlar tartışıldı. Nihayet gece yarısına doğru yalnız kalan Padişah, el yazması bir kitaptan I. Kosova Savaşı'nı tekrar tekrar okudu. Bu savaş öncesi Sultan I. Murad'ın yaptığı duayı, ellerini semaya açıp tekrarladı:

“Büyük Allah'ım, benim de adım Murad, ben de aynı sahrada Haçlılarla savaşa geldim. Ceddim Sultan Murad'ın duasını aynen ediyorum ve onun gibi ben dahi diyorum ki: Günahlarımdan dolayı ümmet-i Muhammed'i cezalandırma, din yolunda beni şehid eyle, ahirette beni said eyle, ehl-i İslâm'ı muzaffer kıl.”

Sabaha kadar uyumadı. Kâh Kur'ân-ı Kerim okudu; kâh namaz kıldı; kâh diz çöküp zirvedeki acziyetle İlâhî dergâha iltica etti; kâh elleri arkasında bir aşağı, bir yukarı dolaştı, sabahladı.

O sabah...

Miladi takvimler 1448 yılının 17 Ekim Perşembe gününü gösteriyordu.

Kosova Sahrası'nda fırtına öncesi sessizlik vardı. Ordular saf tutmuş, askerler bilenmişti.

Osmanlı Ordusu'nun merkezinde Padişah, yanında geleceğin fatihi Şehzade Mehmed, sağ kanatta Rumeli Beylerbeyi komutasında Rumeli askeri, sol kanatta Anadolu Beylerbeyi komutasında Anadolu askeri.⁴⁰

⁴⁰ Bu tertip Osmanlıların bilinen savaş düzenidir. Şayet savaş Anadolu topraklarında cereyan ediyorsa sağ kanat komutanlığına Anadolu Beylerbeyi, Rumeli topraklarında cereyan ediyorsa sağ kanat komutanlığına Rumeli beylerbeyi getirilirdi.

Yanko Hunyad, ordusunu otuz sekiz ayrı kola ayırmıştı.⁴¹ Macarlarla Sicilyalılar sağ kanatta; Almanya, Bohemya ve Transilvanya tüfekçilerinin ortasında Ulah askerleri sol kanatta yer almıştı.

İlk gün karşılıklı müsademelerle, küçük çarpışmalarla geçti. Genel savaş ancak ertesi gün başladı.

Hunyad o gün kesin neticeye ulaşacağını, nicedir sadığı zaferi tadacağını umuyordu. Askerlerine mutlak cennet vaad eden kısa bir konuşma yaptıktan sonra, umumî taarruza geçti. Osmanlılar tekbirlerle, Allah Allah sesleriyle vecde gelip hücumu göğüsleyince hücum akim kaldı. Şartlar iki taraf için de çok zordu; hele Osmanlılar için. Tepeden tırnağa zırhlara bürünmüş Haçlılara ne kılıç ne kargı işliyordu. Akşama kadar dövüştiler, ama bir netice alamadılar.

Yanko Hunyad, gece topladığı savaş meclisinde, zaferin yakın olduğunu müjdeliyor; “Osmanoğlu yıld, eminim karanlıktan faydalanıp çekileceklerdir,” diyerek peşin zaferin şerefine kadeh kaldırıyordu.

Sabah şafakla uyandırıldığında, uyku mahmurluğundan kurtulur kurtulmaz sorduğu ilk sual şu oldu:

“Türkler kaçtı mı?”

Aldığı cevap yüreğini ürpertti:

“Türkler çoktan saf tuttular, efendim.”

Fakat bozuntuya vermedi:

“Dün gece kaçmadılarsa buna pişman olacaklar, tek bir Türk bu meydanı sağ olarak terk etmemeli.”

⁴¹ Hammer, c. 2, s. 300.

Savaşın üçüncü günüydü. İki tarafta mutlak surette sonuca ulaşmak istiyordu.

Ve sonuç yavaş yavaş kendini belli etmeye başladı.

Zafer parıltılı gülücüğünü Osmanlılara gösterdi.

Yanko Hunyad yine can derdine düşmüştü. Subaylarını çadırında topladı. Alman askerleriyle topçu birliklerine Padişahın bulunduğu bölgeye taarruz etmeleri emrini verdi. Göz göre göre onları ölüme gönderdikten sonra, kendisi gizlice ordugâhı terk etti. Düpedüz kaçtı ve efsanevi Macar milli kahramanının şişirme şöhreti, gerçek kahraman Sultan Murad’ın dehasına, savaş kabiliyetine toslayıp tuz-buz oldu. Yanko Hunyad bir daha belini doğrultamayacak, milli kahraman sayıldığı günler çok gerilerde kalacak, hatta vatana ihanetle suçlanacaktır. Bütün sahte kahramanlara, alkış, şöhret ve mevki budalarına ibret olsun.

O gün...

19 Ekim 1448 Cumartesi günü...

Bir gün önce nöbetleşe Cuma namazını kılıp topluca zafer için dua eden şanlı askerın duası kabul olunmuş, tarihımız mutlak ve büyük bir zaferi daha sayfalarına geçirmişti.

Koca Haçlı Ordusu bir enkazdan ibaretti. Tarihçi Bonfinius’tan Hammer’in nakline göre ölülerin cesetleri Sitnitza Nehri’ni taşımıştı. Ölülerin arasında Haçlı Ordusu’nun birçok ünlü komutanı, Macar asilzadeleri ve Macaristan’ın Bohemya Genel Valisi –aynı zamanda Eflâk Voyvodası– III. Dan da vardı.

Bu teşebbüs, Avrupa’nın Türkleri Balkanlar’dan sür-

mek için yaptığı sonuncu teşebbüstür.⁴² Sonrası içe dönme ve devamlı şekilde müdafaa vaziyetinde kalmadır.

Zaferin ardından bir süre dinlenen Sultan II. Murad serkeşliğini iyice arttırmış bulunan Arnavut İskender Bey'e haddini bildirmek maksadıyla tekrar Arnavutluk Seferi'ne çıktı (1450). 18 yaşında bulunan Şehzade Mehmed yine yanındaydı. Ona padişahlığı, savaşta ve barışta önemli görevler vererek öğretiyordu. Büyük fethi onun gerçekleştireceği müjdesini almış ve o günden beri kendisini büyük fethin mimarını yetiştirmeye âdeta adanmıştı.

Arnavutluk Seferi dönüşünde Bizans elçisi sıfatıyla Edirne'ye gelmiş bulunan meşhur tarihçi Phrantzes'i huzurunda buldu. İmparator Yoannis Paleologos ölmüş, yerine XI. Kostantin unvanıyla son imparator geçmişti, ama Padişah seferlerden fırsat bulup Kostantin'in İmparatorluğunu tasdik etmemişti. Şimdi Kostantin, son derece mütevazı bir üslupla, imparatorluğunun tasdikini istirham ediyordu. O esnada Sultan Murad acaba, "Bir Kostantin'in kurduğu Bizans, bir Kostantin zamanında yıkılacak ve Roma tacı oğlumun başını süsleyecek" diye düşünmüş müydü?

Kostantiniye'nin fethine sevdalanmış bir hanedanın mensubu olarak düşünmemesine imkân var mı?

ÂSUDE BAHAR ÜLKESİNE GÖÇ

Bir şairimiz ölümü "âsude bahar ülkesi" olarak fikreder. Vakıa, ölüm gerçeği hiçbir zaman Osmanlı insanını ürkütmemiş; imanlı gönüller, ebedi saadete kavuşma iştiağıyla zaman zaman ölümü özlemiştir. Savaşlarda büyük şecet ve cesaret gösteren askerin zafer yürüyüşünde engin bir şehadet hasretini görmemek mümkün değildir.

Sultan II. Murad'ın büyük emeli, adaşı Sultan I. Murad gibi muharebe meydanında şehit olmaktı. Fakat ecel onu Edirne'de yakaladı. Nüzul inmişti. Ancak üç gün daha yaşadı. Dördüncü gün kuşluk vakti, kendisini yürekten sevenlerin hıçkırıkları arasında hayata gözlerini yumdu (türbesindeki kitabeye göre, 3 Şubat 1451). Henüz genç sayılırdı. 47 yaşını yeni bitirmişti. İki defa da toplam olarak yirmi dokuz sene padişahlık yapmıştı.

⁴² Yılmaz Öztuna, c. 2, s. 425.

VASİYETNAMESİ

Son günüydü. Hareketleri ağırlaşmış, rahat konuşamaz hale gelmişti. Hafızlar Kur’ân-ı Kerim okuyor, âlimler dua ediyor, vezirler başucunda durup mahzun gözlerle ebediyete göçüşüne bakıyorlardı.

Bu yürek yakan tabloyu Padişahın fısıltısı seslendir-di:

“Yastığımızın altında...”

Veziriazam Halil Paşa saygıyla eğildi, elini yastığın altına soktu. Bir kâğıt çıkardı.

“Oku” diye fısıldadı Padişah.

Çandarlı Halil Paşa daha ilk satırda bocaladı, yaşaran gözlerinden kopan iki damla yaş kâğıda düştü. Bulutlanan bakışları yazıyı sökmesini güçleştirdi. Kâğıdı yanındakine uzattı.

Hafızlar susmuş, âlimler duaya ara vermişti. Bomboş sessizlik içinde Padişahın vasiyetnamesi okunuyordu:

Vasiyetname “Bismillahirrahmanirrahim” diye baş-

lıyor, ilk satırda Kostantiniye’nin fethi üzerinde duruluyor, bu ezeli sevda ile vuslat emeli Şehzade Mehmed’e tevdi ediliyordu. Otuz yıla yakın saltanatında yapılanların kısa bir dökümü verildikten sonra, Padişahın hususi arzuları sıralanıyordu:

“Öldüğümüz zaman bizi Bursa’ya, camiimizin yakınındaki oğlumuz Alâüddin’in üç-dört arşın yanına gömünüz. Mezarımızın üstüne, büyük hükümdarlar için yapılan muhteşem türbelerden birini yaptırmayınız. Vücudumuzu doğrudan doğruya toprağa gömünüz ki, Cenab-ı Hakkın rahmetine işaret olan yağmur, üstümüze yağsın. Mezarımızın etrafına dört duvar yapınız ve hafızların oturmaları için kenarına mahaller koyunuz. Etrafımıza, evlat ve akrabalarımızdan kimseyi gömmeyiniz... Eğer Bursa’da ölmez isek naşımızı oraya naklediniz. Bu nakil bir Perşembe günü olsun ki, defin Cuma gününe rast gelsin...”

Büyük hicran yürekleri dağlarken Padişah, vezirlere baktı:

“Aynen istiyoruz,” diye konuştu. “Bütün yazdıklarını şifahen oğlumuz da bildiriniz. Büyük fetihle ona yardımcı olunuz.”

Son sözleriydi. Tasdik bekleyerek vezirlerin yüzüne bakıyordu. Çandarlı Halil Paşa dize geldi, Padişahın mecalsiz elini tuttu, öptü, yüzüne gözüne sürdü:

“Söz, Hünkârım, büyük efendim, söz; billâhi bütün istediklerini yapacağım. Fakat sen gitme, bizi yetim bırakma. Millet sokaklara dökülmüş, sıhhat haberini beklerken bu söylediklerini nasıl açıklarım onlara; Hünkâr öldü nasıl derim?”

Perişandı. Bir kişinin ölümüne değil de sanki bir devrin göçüşüne şahit oluyor, acısını yüreğine sığdıramıyordu. Ne çare ki Padişah, dönüşü olmayan yola çıkmış, yolu yarılanmıştı. Artık ne tek söz söylüyor ne de gözlerini açıyordu.

Neden sonra avuçladığı elin soğuduğunu hissetti. Gözlerinde başıboş bir hayretle bakındı. Kimse de çıt yoktu. Avucundaki eli ağır ağır yatağa bıraktı. Koynundan çıkardığı tertemiz, bembeyaz bir mendille Padişahın çenesini bağladı. Doğruldu. Ölüm sükûtuna gömülmüş kalabalığa en zor cümleyi söyledi:

“Saadetlü Hünkâr vefat itdi!”

Doyuncaya kadar ağlamak için تنها bir yer bulmaya koştu.

II. MURAD’IN KARAKTERİ

Türk milletinin sevgi ve minnet bahçesinde hâlâ yaşayan Sultan II. Murad için söylenebilecek çok şey var. Yalnız sevdikleri tarafından değil, kendisinden nefret eden ve bunu açıkça belirtenler tarafından bile takdir edilmiş, hiç kimse onun için “hunhar, zalim, katil” diyememiştir.

Padişahların en küçük kusurlarını mübalağalı şekilde anlatmaktan, hatta kusur izafe etmekten, iftira atmaktan tuhaf bir zevk alan Bizans tarihçileri, onu övmekten kendilerini alamamışlardır.

Hayatı boyunca şefkat ve merhamet yolundan ayrılmamış, muhtaçları daim gözetmiş, ince ruhlu, mütevazı, hassas, son derece âdil, sözüne ve taahhütlerine sadık, cesur, azimli, tedbirli, güler yüzlü bir padişah olarak tarihteki müstesna yerini almıştır.

Eski metinlerden çıkarabildiğimiz kadarıyla, orta boylu, geniş göğüslü, beyaz tenli, yuvarlak yüzlü, elâ gözlü, kızıla yakın kumral sakallıydı. Deha mertebesin-

de zeki olduğuna, yaptıkları şahittir. Feragat duygusu ise hayatının baharında tahtını oğluna terk edip uzlete çekilebilecek derecede genişti. Bu hareketi Voltaire'i bile kendisine hayran bırakmıştı.⁴³

Bunları belirtmekte maksadımız, elbette Padişahı bütün kusurlardan tenzih etmek değildir. İnsan olarak bazı hataları olmuşsa da faziletleri yanında onlar bahse değer görülemez. Milleti tarafından bu ölçüde sevilmiş, ölümüne bu derece üzülmüş bir başka hükümdar göstermek cidden zordur.

Ulemayı Peygamber-i Zîşan'ın vekilleri olarak görür, onlarla sohbet etmekten büyük zevk alır, onlara muayyen miktarlarda tahsisat verirdi. Şiire, musikiye ve edebiyata hayli düşküncü. Sanat, ilim ve edebiyat adamlarından müteşekkil bir hale ile etrafı çevriliydi. Savaşlardan ve devlet işlerinden fırsat buldukça, kendisini bu altın halenin ortasına atar, sanatın efsunlu havsında dinlenirdi.

Fakat memleket bir tehlikeye, bir taarruza maruz kaldığı anda, bütün beşerî zevkleri elinin tersiyle itip askerleşir, vatan müdafaasına koşardı.

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'a göre "Bizzat kendi lâtif tabı şiire meyyal ve nükte söyleyicilerin dildadesi olup haftada iki gün âlim ve şairleri divanında toplayıp ilmî mübahaseler ederek ve şairlerin münazara ve münakaşalarını dinleyerek 'Ehl-i kemâlin cevheri ancak itibarı ile parlayub açılır' der ve istidat erbabına riayet ve her birinin hatırını ve gönlünü ihsan ve ikram ile ümidlerinden fazla mamur ve mesrur ederdi."

⁴³ Namık Kemal, c. 1, s. 388.

Sade, anlaşılır bir dille nefis mısralar yazan Padişah, meşhur *Kâbusnâme*'nin ağır ve ağdalı tercümesini beğenmemiş, "Bu Türkçe değil, ahalinin anlayacağı bir lisanla tekrar tercüme edilsün," emrini vererek eseri, Mercimek Ahmed'e yeniden tercüme ettirmiştir. Molla Ali Ârif'in *Dânişmendnâme*'si, Yazıcıoğlu Ali Efendi'nin *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'u ve özellikle Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin *Muhammediye*'si, devrinin en mühim kültür eserleri olarak zikredilebilir.

Engin şefkatinden çıkan Mekke ve Medine fukarasına "Sürre Alayı" çıkarma fikrini dindarlığının ve yardımseverliğinin bir nişanesi olarak bugünkü torunlarının idrakine, Âşık Paşazade'nin tarihinden sunmak istiyoruz:

"Ol dahi imaretler yaptı ve her yıl 3500 flori Kuds-i Şerif'e ve Halilü'r-Rahmân'a ve Medine-i Resûl'e, Kâbetullah'a gönderdi ve her sene kendünün âdeti bu idi; kim olduğu şehirde bin flori seyyidlere kendi mübarek eliyle ulaştırdı."

Yine aynı tarihçinin ağzından bir kısas nakledelim:

"Sultan Murad Gazi'ye kim Fazlullah Paşa vezir oldu. Yine he sene Beytullah'a gönderilen flori gönderilmeli oldu. Padişah aydûr: 'Fazlullah, ol floriciği yine Halilü'r-Rahman'a ve Kuds-i Şerif'e ve Kâbetullah'a ve Medine-i Resûl'e gönder kim, Mevlana Yegan hacca niyyet etmiş ve hem alsın, o floriyi anda Medine-i Resûl'ün fakirlerine virsün kim, anlar haclar varıncaya değgin intizadadırlar,' didi; amma hazineye flori bulunmadı. Halil Paşa'dan ödünç aldılar. Padişah aydûr:

‘Halil, sakın rüşvet florisin virme.’ Halil Paşa aydûr: ‘Şevketlû Sultanım, atamdan miras kalan floridir.’ Fazlullah gördü kim, Padişahın kâh kâh mala ihtiyacı olur, aydûr: ‘Saadetlû Sultanım... Paidşahlara hazine gerek-tür, eger Sultanım buyurursa hazine cem eylerüm.’

“Padişah aydur: ‘Nice cem eylersün?’ Fazlullah aydur: ‘Şol vilayetin ahalisinde mübalağa mal vardır, padişahlara kâh kâh suret kurup almak caizdür.’

“Sultan Murad aydûr: ‘Be hey Fazlullah! Bu söz nice sözdür kim, bize söylersün?’ Bizim vilayetümüzde üç lokma-i helal vardır; gayri vilayatta ol yoktur. Biri madenler, biri dahi kâfirden alınan haraç, biri dahi gazadan hasıl olan maldur. Hem bu bizüm legerimiz gazi legeri-dür. İmdi bunlara helal lokma gerektür. Şol Padişah kim, leşgerine haram lokma yidürür, ol leşger haramî olur. Haramînin hod sebatı olmaz, halin ne idüğü malumdür.’ Elhasıl Fazlullah Paşa’nın azline bu sözleri sebeb oldi.”

Tekrarlayalım: “Haram yiyen leşger (asker) haramî olur. Haramînin sebatı olmaz (döneklik eder), böylele-rinin halinin ne olduğu malûmdur.”

Günlerce konakladıkları elma bahçelerinden tek bir elma koparmayan, bağlıklardan geçtikleri sırada harare-te dayanamayıp yedikleri üzümün asmasına kat kat ücretini bağlayan asker, işte bu anlayışın mahsulüdür ve bu fazileti sayesinde dünyanın hemen yarısını kılıcının ucuna takmış, feth-i mübîni gerçekleştirmiş, peygamber-i Zîşan (a.s.m.) tarafından övülmüştür.

Başındaki komutanlar böyle titiz oldukta, hakka böylesine gözettikte, asker elbette onlara uyacak ve kur-sağına haram lokma girmeyecektir.

Hep böyle kalmış mıdır?

Elbette hayır! Eğer hep böyle kalabilseydi hiç şüphe-siz bozgunlara uğramaz, devletini kaybetmek gibi bü-yük bir felaketin şahidi olmazdı. İbretle yaklaşılmı ge-reken bir derin mevzu daha...

Padişaha dönelim.

Birçok hasleti ruhunda toplamış ender insanlardan biri olduğuna şüphe yok. Bunu kendisine düşman olan bir zihniyetin temsilcileri de itiraf lüzumunu hissetmiş. Mesela Osmanlı padişahlarının küçük bir kusurunu şi-şirip devleştirmede mahir Hammer, eserinde şunları yazmıştır:

“Murad, özel hayatında bazı hatalarına rağmen, mü-kemmel bir insan olarak görülür. İnsan severdi, sözün-de dururdu. (c. 2, s. 315).”

“Murad, otuz senelik saltanatı zamanında memleke-tini şeref ve doğrulukla idare ederek milletin hatırası-na dindar, lütufkâr, adil, sağlam bir hükümdar namı bıraktı (A.g.e., s. 315).”

Sultan II. Murad’ın baş düşmanı Rum tarihçisi Ducas ne diyor, ona bakalım:

“Faziletli ahlaka malik ve vicdanı pak idi. İyi bir zat olduğu gibi kalbinde hiç hilesi yoktu.”

Şimdi Halkondil’in (Chalcondyle) tespitini okuyalım:

“Âdil ve insaflı bir hükümdar oldu.”

Sıra Grenard’da:

“I. Murad, Osmanlı İmparatorluğu’nun mimarı ise II. Murad da İmparatorluğun ikinci banisidir.”

Sultan II. Murad’ı bizzat görmüş tarihçi Prens Ducas’tan biraz daha tafsilat almak, herhalde, düşman-

larının onu nasıl gördüğü konusunda bizi aydınlatacaktır. Diyor ki Ducas:

“Allah bilir ki Murad, halka karşı daima teveccühkâr ve fukaraya karşı cömertti. Bu lütuflarını yalnız kendi ırkından ve dininden olanlara değil, Hıristiyanlara da ibzal ederdi (bol bol dağıtırdı). Hıristiyanlar ile yaptığı yeminli muahedelerin hükümlerine riayet ederdi. Ancak Hıristiyanlardan bazılarının yeminlerinden döndükleri görülmüş ise de bu muameleleri, Allah’ın yanılmaz hükmünden nasibini almış, bihakkın Allah’ın gazabına uğramışlar ve II. Murad’ın intikamından kurtulamamışlardır.

“Murad’ın hiddet ve şiddeti çok sürmezdi. Muzaffariyetten sonra düşmanını takip etmezdi. Herhangi bir milleti sonuna kadar mahveylemek istemezdi. Mağlup olanlar elçi göndererek barış talebinde bulundular mı, elçiyi memnuniyetle kabul eder, bunlarla barış yaparak kendilerine yol verirdi. Savaşta nefret eder, barışı severdi. Barışta hoşlanan Allah, Murad’ın son günlerini kılıçla değil, sakın bir halde geçirtti. Murad’ın bütün hastalığı dört gün sürdü.”

Yalnız Sultan Murad değil, teşekkül ve tefekkür devrinin bütün padişahları bu engin müsamaha, şefkat, adalet duygularıyla bezenmiş olduklarından, düşmanı olması gerekenler tarafından bile özleniyor; mesela Viyana Bozgunu üzerine Mora ve Sakız’ın geçici işgalinden sonra Türkler buralara tekrar geldiği zaman, Hıristiyan ahali, kendi dindaşlarından daha dürüst, daha insan bularak onları sevinçle karşılıyorlardı.⁴⁴

⁴⁴ Grenard, s. 142.

ASKER PADİŞAH

Sultan II. Murad, yalnız örnek ahlâkı, şamil adaletiyle değil, askerî dehasıyla da çağının, hatta çağların en der yetiştirdiği şahsiyetlerden biridir.

Teslim aldığı devlet, fetret kâbusunun izlerini henüz üstünden atamamış, Timur’un tahrip ettiği maddî ve manevî müesseseler tam manasıyla onarılamamış, devlet bünyesinde her seviyede açılmış yaralar bütünüyle kapanmamıştı.

Bunlarla meşgul olurken dönek Bizans çelmesine takıldı; tekrar isyan ettirilen amcası Mustafa Bey’le uzun ve acı bir mücadeleye girişmek zorunda kaldı. Tam o işi hallettiği sırada, yine dönek Bizans’ın dönemliğine tosladı; bu sefer de kardeşi Mustafa Bey’in isyanıyla boğuştu. Ahde vefasızlığın en bariz örneğini veren Karamanoğlu İbrahim Bey’in baş kaldırmaları da işin cabasıydı. Böyleyken genellikle müsamahayı elinden bırakmadı. Mazlumluğu zalimliğe, barışı savaşa tercih edenlerden-

di. Hayatını barışa adanmışken kader onu savaş alanlarına çekti, ama utandırmadı. Varna ve II. Kosova gibi iki büyük zaferin mimarı olarak tarihe geçti.

Bir kere karar verdikten sonra engel tanımayan bir iradeye ve dirayete sahipti. Bu irade ve dirayettir ki savaş meydanlarında aleyhine gelişen olayları lehine çevirmiştir. Bir seferde üç mil boyunda istihkâmlara merdivenler ile asker çıkartarak bir seferinde üç bin metre yükseklikteki, dağlarda altı kantar gülle atan toplar dök-türerek alınmaz denilen kaleleri almış; kararlaştırdığı hedefleri yerle bir etmiştir. Kayda değer bir başka başarısı da “Azeb” isimli askerî sınıfı tesis etmesidir.

Vefatında oğluna öyle bir miras bıraktı ki ülke sınırları her taraftan emniyet altındaydı. Oğlunun hedefini de vasiyetinde çizmişti: İstanbul. Oğlu tereddütsüz bu hedefe yürüyecek, Peygamber emriyle birlikte baba vasiyetini de yerine getirecekti.

Özet olarak söylemek gerekirse Sultan II. Murad, halkı tarafından çok sevilen bir padişah; Hazret-i Ömer’in (r.a.) adalet anlayışını ihya eden bir idareci; barışçı, ama dahî bir asker; kahraman bir savaşçı; dindar bir hükümdar; mütevazı bir derviş ve mürid oldu. Yaş bakımından insanî arzu ve ihtirasların zirvesinde olması gerektiği bir zamanda padişahlık gibi yüksek bir makamı elinin tersiyle itmesi, kemalatının seviyesi hakkında bir fikir vermeye, zannederiz, kâfidir. O padişahlığı istememiş iken padişahlığın onu istemesi de liyakatini tescil eder. Buna başka bir şey eklemeye ihtiyaç olduğunu sanmıyoruz.

EĞİTİM HAMLELERİ

Sultan II. Murad, milletine armağan ettiği yeni müesseselerden ziyade, kurulu müesseseleri genişletmekle, teşkilatlandırmakla ve derinleştirmekle tanınır.

İlk defa Murad Hüdavendigâr tarafından kurulduğu bilinen Enderun Mektebi’nin⁴⁵ müfredatı Sultan II. Murad’ın emriyle genişletilmiş; Osmanlı’ya devlet ve ilim adamı yetiştiren bu mekteplerde diğer ilimlerin yanı sıra tefsir, hadis, fıkıh, ferâiz, şiir ve inşa, musiki, heyet, hendese, coğrafya, ilm-i kelâm, mantık, meânî, bedî ve beyan ile hikmet ilimleri de okutulmaya başlanmıştır.⁴⁶

⁴⁵ Enderûn-i Humâyûn, sözün tam manasıyla bir saray üniversitesidir. İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden devşirilen zeki gençler burada öğretime tâbi tutulur; devrin ilimlerinin yanı sıra İslâm-Türk gelenekleri, saray görgüsü, Arapça, Farsça, çeşitli sanatlar, musiki öğretilirdi. Bir bakıma devrin Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Harb Okulu arasında bir yüksek öğretim kurumu sayılabilir. Osmanlı sadrazamlarının, vezirlerinin birçoğu, bu müstesna müesseseden yetişmiştir. Enderun’da çok sıkı bir disiplin uygulanırdı. Hiçbir şey başıboş bırakılmaz, mutlaka kayıt altında bulunur, her iş titiz bir plan ve program çerçevesinde yapılırdı. Güneş doğmadan iki saat önce kalkılır, yatsı namazı kılınıldıktan sonra hemen yatılırdı. Yatış-kalkış saatleri demir bir levhaya vurulan üç tokmak darbesiyle duyurulurdu. Bu müessese 1833’de Sultan II. Mahmud’un emriyle lağvedilip yeni bir çehre verildi. En muntazam şekli ise Fatih döneminde aldı.

⁴⁶ İsmet Parmaksızoğlu, Enderun Mektebi, *İslâm Ans.*, c. 15, s. 193.

Eğitim öğretim mevzuunda Osmanlıların Avrupa karşısında bulundukları yer, gerçekten övülmeye değer bir yerdi. Evliya Çelebi, 17. asırda sadece İstanbul'da 1993 tane sıbyan mektebi bulunduğunu kaydeder. 16. asırda Osmanlı ülkesini gezmiş olan bir Fransız seyyahı hemen hemen her köyde bir mektebe rastlamış ve ilk tahsilin Osmanlılarda garp memleketleriyle mukayese edilmeyecek kadar kesif olduğunu hayretle görmüştü.⁴⁷ Eğitim-öğretimi yaygınlaştırmanın kaynağı ise hiç şüphesiz, ilim öğrenmeyi kadın ve erkek her Müslümana farz kılan dinin hükmüydü.

Bu yaygın eğitim sisteminin temeli de Sultan II. Murad'a dayanır. Medrese eğitimi II. Murad'ın Edirne ve Bursa'da tesis ettiği medreselerde hamleye geçmiş, bir süre sonra da oğlu Fatih Sultan Mehmed'in "Sahn-ı Semân"ı ile zirveye çıkmıştır.

Söz medreselere gelmişken Bursa'daki camii, medrese, zaviye, imaret ve mektepten müteşekkil külliyesinde kısaca bahsetmeden geçemeyeceğiz.

Bu muazzam tesisin temelini Sultan II. Murad 1439 tarihinde atmış, tesis 1446'da tamamlanmıştır. Külliye devamlı gelir temini için de birçok vakıf vücuda getirmiştir. Merdesenin ilk müderrisi Zeyrek Mehmed Efendi'dir. İstanbul'un bir semtine ismini vermiş ve İstanbul fethinden sonra, Fatih'in sekiz kiliseyi cami ve medreseye çevirmek suretiyle meydana getirdiği Zeyrek Medresesi'nin müderrisliğine getirilmiştir.⁴⁸ Bu mübarek zat,

⁴⁷ Cahit Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 19.

⁴⁸ A.g.e., s. 468.

Hacı Bayram Velî'nin talebelerinden olup Zeyrek ismi de şeyhi tarafından verilmiştir. Yevmî elli akçeye müderrislik ettiği halde, bu paranın sadece yirmi akçesini kendisine ayırır, kalanını Hacı Bayram Velî'nin müridlerine gönderirdi.

Bundan başka birçok tesise de imzasını atan Sultan II. Murad, sürekli savaşımlara rağmen "imarıcı padişah" unvanını layıkıyla kazandı. Ergene Kasabası'nı kurdu, Ergene Köprüsü'nü inşa etti. Ayrıca bir de imaret yaptırdı. Selanik ve İpsala'da da camileri bulunmaktadır.

Bilhassa Edirne, Sultan II. Murad zamanında imar cihetiyle anılmaya değer. Yaptırdığı abidelerden bazıları zamana karşı koyamamış, onların mana ve mahiyetini idrak etmeyen torunları, icap eden ehemmiyeti vermediğinden, harap olmuşlardır. Edirne'deki başlıca eserleri Muradiye Camii ile medrese, imaret, darülhadis ve meşhur üç şerefeli camiidir.

SADRAZAMLARI

Sultan II. Murad'ın ilk sadrazamı, babasından kendisine intikal eden Amasyalı Bayezid Paşa'dır. 1421 yılında Düzmece Mustafa'nın ordusuyla Sazlıdere mevkiinde yapılan savaş sonrasında şehit edilince yerine Çandarlızade İbrahim Paşa getirilmiştir.

1429 yılında İbrahim Paşa'nın vefatıyla boşalan sadaret makamına bu sefer, klasik sadaret cetvellerinde ismine pek rastlanmayan, ama son tetkiklerde sadaret makamını on yıl işgal ettiği anlaşılan Koca Mehmed Nizamüddin Paşa (Amasyalı) tayin edilmiş, 1439'da ise Çandarlızade Halil Paşa sadrazam olmuştur.

İdarî ve askerî kabiliyet açısından birbirini aratmayacak seviyede bulunan veziriazamların, Sultan Murad'ın büyük başarılarında kendilerine düşeni eksiksiz yerine getirdiklerinde şüphe yoktur. Zaten iyi devlet adamları beraber çalışacakları kabiliyetli, dirayetli yardımcıları bulmakta ustadırlar. Sultan Murad, bu konuda da kendisini ispatlamıştır.

ŞEYHÜ'L-İSLÂMLARI

Fatih'in *Kanunname*'sine göre:
“Şeyhü'l-İslâm ulemanın reisdür ve muallim-i sultan dahi kezalik serdar-ı ulemâdur; veziriazam anları riayeten üstüne almak münasibdür; emma müftî ve hâce, sayir vüzeradan bir nice tabaka yukarudur ve tesadur dahi iderler.”

“Meşihat-ı İslâmiyye” veyahut “Müftü'l-Enâm” da denilen Şeyhü'l-İslâmlık makamı, Osmanlılarda ilmiye sınıfının en yücesiydi. Bu müessese hem adalet mekanizmasını kontrol eder hem de icranın dinî kaidelere uygunluğu denetlenirdi. Öyle şeyhü'l-İslâmlar vardı ki, padişahın yüzüne karşı çıkışır; fakat padişah onu azlemezdi.

Bu müessese ilk önce “Mesned-i Fetva,” “Mansıb-ı İftâ” gibi isimlerle Başmüftülük tarzında teşekkül etmiş,⁴⁹ zamanla ulema sınıfının en büyük mercii olmuş-

⁴⁹ İ. Hâmi Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 1, s. 432.

tur. Padişahın devlet işlerinde danışmanı sadrazam, din işlerinde danışmanı ve temsilcisi Şeyhü'l-İslâm'dı. Böylece idarenin tepesinde kılıçla kalem dengesi kurulmuş, bu denge zirveden zemine doğru yayılmıştı.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi şehamet devrinin şeyhü'l-İslâmları sadece ve sadece dinin hükmünü tatbik eder, yalnızca şeriat ahkâmına bağlı bulunur, padişahlardan bile emir almaz, hatır için söz söylemezlerdi.

En sert padişahlar üzerinde bile nüfuz sahibi idiler. Onlara doğru yolu göstermek için icabında sert sözler kullanmaktan, azarlamaktan çekinmezlerdi.

Mesela Şemsüddin-i Fenârî, mahkemede Yıldırım Bayezid'in şahitliğini reddetmiş; Molla Güranî Fatih'i yüzüne karşı tenkit etmiş; Zenbilli Ali Cemalî Efendi Sultan II. Bayezid'in görüşme arzusunu geri çevirmiş, Yavuz gibi celalli bir padişahla şiddetli bir münakaşaya girmiş ve "Direnirsen halline fetva veririm" diyerek selamsız sabahsız huzurundan çıkmıştır.

Sultan II. Murad'ın ilk Şeyhü'l-İslâm'ı Molla Şemsüddin-i Fenârî (1424'ten 1431'de ölene kadar), ikincisi Molla Yegân⁵⁰ (1431'den 1436'da ölene kadar), üçüncüsü Molla Fahrüddin-i Acemî (1436'dan Fatih devrinde 1437 yılında ölene kadar) idi.

Molla Fahrüddin-i Acemî, Sultan II. Murad tarafından Şeyhü'l-İslâmlığa getirildiği zaman tahsisatı artırılmak istenmiş; fakat o, "Beyt-ül mâl helaldür, emmâ israf helal değildir!" gerekçesiyle ücretinin arttırılma teklifini geri çevirmiştir.

⁵⁰ Asıl ismi Molla Mehmed İbn-i Armağan'dır.

Herhalde Sultan II. Murad'ın başarılarında, bilhassa düşmanlarının dahi hayranlığını çeken engin şefkat, dürüstlük ve mertliğinde Şeyhü'l-İslâmlarla birlikte, diğer din büyüklerinin payını unutmamak bir vefa borcu olacaktır.

SANAT DÜNYASI

*Gerçi-kim haddim değıldür bûseni kılmak dilek,
Ârif olan çün bilir, ânî ne lâzım söylemek.*

II. Murad

Şiir Sultan II. Murad'la saraya girdi. Fevkalâde güzel mısralar ihtiva eden gazeller vardır. Mimarîde ise Osmanlı üslubu onun zamanında kendini bulmaya başladı. Edirne'de "üç şerefeli" denen minare, mevcut minarelerin en güzelleri arasındadır. Camiin şadırvanından kışın sıcak su akardı.

Hocaları arasında bulunan tarihçi, âlim, edip ve şair Ahmed İbni Arabşah (1389-1450), Padişahı derinden etkilemişti. Arapça, Farsça, Türkçe ve Moğolcayı ana dili gibi bilen bu zat, Seyyid Şerif Cürcânî ve Şemsüddin Muhammed Cezerî gibi devrin en büyük bilginlerinden ders okumuştı. Timur Şam'ı istila ettiğinde, onu ailesiyle birlikte Semerkand'a götürmüş; ama o daha sonra Osmanlı Devleti'ne gelip (1412) Sultan Çelebi Meh-

med'in hizmetine girmişti ve Çelebi Sultan Arabşah Hocayı, oğlunu yetiştirmeye memur etmişti. Diğer telif ve tercüme eserlerinin yanı sıra, *Tercümânul-Mütercem* adlı eseri 15. asır Türkçesi üzerinde yazılmış en büyük kaynaklardan biri sayılır. Asıl şöhretini ise *Acîbü'l Makdûr fî Nevâibi Timur* isimli Arapça eseriyle kazanmıştır. Bu eser Timur'u ve devrini anlatan bir tarihtir. Eserde Timur şiddetle tenkit edilmekte, yerden yere vurulmaktadır.

Sultan II. Murad, Türk musikisi üzerine de önemli sayılabilecek eserler yazdırmıştır. Türk musikisinin en unutulmaz şahsiyetlerinden biri olan Abdülkadir Merağî, bir ara Edirne'ye gelmiş, muhteşem eserlerinden birini II. Murad'a ithafen kaleme alıp takdim etmiştir. Ayrıca bu devirde Arapça, Farsça birçok önemli eser de Türkçe'ye kazandırılmıştır.

Kısaca ifade etmeye çalışırsak Sultan II. Murad Devri, Osmanlı Devleti'nin sanat ve kültür sahasında hamleyle kalkıştığı bir devirdir. Bu devirde Edirne ile Bursa birer sanat ve kültür merkezi olarak İslâm dünyası çapında yoğun bir faaliyete ve canlılığa sahne olmuştur.

SONUÇ OLARAK

Sultan II. Murad'ı bir kitapçığın hacmine sığdırma Siddiasıyla değil, deryada bir damla misali, sadece şahsına ve devrine ait bazı ipuçları verme arzusuyla yola çıkıp son satırlara geldik.

Kaynaklarda dolaşırken edindiğimiz kesin intibai son söz olarak şuracıkta değerli okuyucularımıza da aktarmak isteriz.

Diyeceğimiz şu ki, biz ecdadımızı bütünüyle yanlış tanımışız. Yahut daha doğru bir ifade ile söyleyelim, bize ecdadımızı yanlış tanıttırmışlar. Osmanlıyı sadece kılıç, kalkan, mızrak, kan olarak öğretmişler. Hatta onlar için “işgalci” tabirini dahi sıkılmadan; ilim namusunu, kalem haysiyetini ayaklar altına alarak kullanmışlardır.

Oysa Osmanlı, bütün tarihin şahitliğiyle açıkça meydana ki, “müstevli” değil, “halaskâr”dır, sözün ta manasıyla kurtarıcıdır. Fetihler îlây-ı kelimetullah inancının halkaları; imar ve inşa hareketinin öncüleri; adaleti

dünyaya yayma, insanları zulüm ve baskıdan kurtarma emelinin müjdecileridir. Avrupa Osmanlı'dan aldığı ilhamla Rönesans'ını gerçekleştirmiş; baskıdan, zulümden korunmayı ve gelişmeyi öğrenmiştir.

Bu teşekkül içinde Sultan II. Murad'ın müstesna bir yeri vardır. Üzerine düşeni eksiksiz yerine getirmiş, Kostantiniye fethine uzanan köprüyü genişletmiş, sınırlarını ve Anadolu'yu büyük ölçüde emniyete alarak oğlunun mukaddes vazifesini, feth-i mübîni kolaylaştırmıştır.

Yine de onun en büyük eseri, hiç şüphesiz, şanlı oğlu Sultan Fatih Mehmed'dir. Bu gün ikisini de rahmet ve minnetle anarken vücuda getirdikleri maddî ve manevî eserler karşısında hayranlığımızı ifade edecek kelime bulamıyoruz.

Sultan Murad'ın üstü açık türbesinde rahmetle sulan toprağı, elbet bir gün ideallerini filizlendirecek, mefkûresi yeniden canlanıp geleceğimize ışık tutacaktır.

BİRKAÇ MENKİBE

“AHALİYE ZULMEDEN BİZE GEREKMEZ”

Asker ulufesi (üç ayda bir ödenen para) dağıtılmış, fakat bir miktar artmıştı. Veziriazam Sultan II. Murad’a durumu şöyle arz etti:

“Saadetlü Hünkârım, leşger-i humâyûna (askerlerimize) ulûfesi tevzi eyledik (ücretlerini dağıttık). Lakin bir miktar akçe arttı. Ferman-ı humâyûnunuz olursa hazine-i hassaya koyub ihtiyat akçesi olarak saklayalım.”

Sultan Murad sert sert sadrazamına baktıktan sonra, “Vezirim,” dedi. “Her zaman ulufe tevzi olunur, emma akçe ziyade gelmezdi (Maaşlar dağıtılır, para artmazdı). Bu kerre ziyade (çok) gelmesinin sebebi n’ola? Zahir, Defterdarımız bize yaranmak için ahaliye çokça akçe toplamış, hazineye cem itmişdir. Padişaha yaranmak için ahaliye tazyik edup zulm eyleyen, teba-

nın (milletin) malını nahak (haksız) yere elinden alan defterdar bize lazım değildir, ani vazifesinden azlattık!”

Defterdar derhal görevinden alındı.

ARADAKİ FARK

Sultan II. Murad pek sevdiği ilim meclislerinden birindeydi. Söz döne dolana âlimlere, dervişlere geldi. Hangisinin daha alçak gönüllü olduğu, ilmiyle amil bulunduğu tartışıldı. Nihayet Padişah,

“Âlimler ile dervişler arasındaki farkı bir dahi merak eder olduk, şayet aranızda bir bileniniz var ise ruhsat virdik, söylesun” şeklinde konuştu.

Sohbete katılanlardan yaşlıca bir musahip:

“Padişahım, bu hususun izahı güçtür, size anlatılması müşküldür; farkı duymaktan ziyade görmek lazımdır. Bu gece tebdil edunuz (kılık değiştiriniz), beraber âlimlerle dervişlerin bulunduğu bir toplantıya gidelum; farkı gözlerinizle görün.”

Padişah teklifi kabul etti. Kılık değiştirdi ve musahibiyle toplantı yapılacak yere gitti. Musahibi Padişahı avluda durdurdu:

“Saadetlü Hünkârım burada bekleyesüz.”

Az sonra devletli âlimlerden ilki görüldü. Yaklaşınca Padişahın musahibi yolunu keserek sordu:

“Efendi Hazretleri, kusura kalman, emma bir hususu pek merak eyledik, yardımcı olur musunuz?”

“Elbette,” dedi âlim, “Müşkiliniz neyse söyleyin.”

“Acaba bu akşam eve gelenler arasında en büyük, en faziletli âlim hangisidir?”

Âlim şöyle bir gerindikten sonra,

“Benden daha iyisini bilmiyorum” diyerek yürüdü.

Ardından ikinci âlim sükün etti. Padişahın musahibi aynı suali ona da sordu. Adam hiç tereddüt etmeden,

“Benim olduğumu söylerler” cevabını verdi.

Üçüncüsü, dördüncüsü, beşincisi de birbirinin aynı cevapları verip en büyük âlimin kendileri olduğunu söylediler. Derken, ilk derviş göründü. Padişahın musahibi aynı suali ona da sordukta şu karşılığı aldı:

“Arkamdan gelen.”

Arkasından gelene sordu, o da “Arkamdan gelen” dedi. Böylece tekrarlanıp, sıra sonuncu dervişe gelince derviş boynunu büktü, gözlerini indirdi yere.

“Kaçırmışsınız” dedi, “Hepsi benden önce eve girdiler.”

Ve Padişah o günden sonra dervişlere ayrı bir değer verdi.

“BU SOPADIR!”

Sultan II. Murad, Mısır’dan gelen meşhur âlim Molla Gürani’yi pek sevmiş, pek beğenmiş ve Manisa valiliğine gönderdiği oğlu Şehzade Mehmed’in –geleceğin Fatih’i– hocalığına tayin etmişti. Ancak eline de bir kızcık sopası tutuşturup

“Efendi Hazretleri, Şehzade henüz çocuktur, olmaya ki derslerinde tembellik eder; böyle bir hal gördüğünüzde bu sopayla dövmeye çekinmeyiniz” diye tembihlemişti.

Manisa’ya giden Gürani, ilk dersine elinde kızcık sopasıyla girdi. Şehzade bunu görünce hayretler içinde sordu:

“Efendi Hazretleri, bir elinizde kitap, bir elinizde sopa var. Kitabı anladık, ilim öğrenmeye yarar; ille velâkin sopayı anlamazız, derste sopa ne işe yarar?”

Molla Gürani sert sert Şehzadeye baktı.

“Bu sopa Padişah armağanıdır Şehzadem,” dedi. “Şayet derlerinize çalışmakta tembellik ederseniz üzerinize sinen tembellik tozlarını bu sopayla döveceğim.”

Daha beter hayrete düşen Şehzade,

“Ama biz şehzadeyiz,” diye âdeta inledi. “Şehzadeler dövülmez.”

“Siz talebemsiniz,” diye gürlledi Molla Gürani. “Çalışmayan talebeyi darb etme (dövme) hakkına sahibim. Hele şehzadeler herkesten çok çalışmalı. Zira kim, bugünün şehzadesi yarının padişahıdır; milletin kaderini bir cahile emanet edersem beni kıyamete kadar lanetle anarlar.”

Öyle bir babadan, öyle bir hocadan, öyle bir çevreden elbette böyle bir Fatih yetişecekti.

KAYNAKLAR

- Adivar, Adnan. *Tarih Boyunca İlim ve Din*. İstanbul. 1969.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimârisi'nin İlk Devri*. İstanbul: 1966.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimârisi'nde Çelebi Mehmed ve II. Murad Devri*. İst. 1972.
- Cezar, Mustafa. *Osmanlı Tarihinde Levendler*. İstanbul. 1965
- Erler, Şefik. *Bursa'da Eski Eserler ve Şöhretler*. İstanbul. 1965
- Prof. Köprülü, Fuad. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. Ankara: 1972.
- Bahadıroğlu, Yavuz. *Osman Gazi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.
- Bahadıroğlu, Yavuz. *Yıldırım Bayezid*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.
- Bahadıroğlu, Yavuz. *I. Murad*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.

- Bahadıroğlu, Yavuz. "Osmanlı Devleti'nin Teşekkülündeki Rahmet". *Köprü Dergisi*, Ocak 1984.
- Bahadıroğlu, Yavuz. *Çelebi Mehmed*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.
- Kabaklı, Ahmed. *Türk Edebiyatı*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1966.
- Prof. Dr. Tarlan, Ali Nihat. *Şeyhî'nin Divanı'nı Tetkik*, İstanbul: 1934.
- Prof. Dr. Timutaş, Faruk Kadri. *Şeyhî'nin Husrev u Şirin'i*. İstanbul. 1963.
- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. İstanbul: Türkiye Basımevi, 1947.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: TTK. Basımevi, 1972.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nde İlmiyye Teşkilâtı*. Ankara: 1965.
- Ayverdi, Samiha. *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. İstanbul: Damla Yayınları, 1975.
- Hammer Von Joseph. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Müt. Zuhûri Danışman. İstanbul: Özyayın Matbaası, 1972.
- Hayrullah Efendi. *Devlet-i Âliyye-i Osmaniye Tarihi*. İstanbul: Özyayın Matbaası, 1972.
- Namık Kemal. *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1971.
- Hoca Sadüddin. *Tacü'd Tevârih*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974.
- Hayreddin Efendi. *Tarih-i Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye*. İstanbul: 1856.
- İbn Kemal. *Tevârih-i Âl-i Osman*. Şerafettin Turan. Ankara: TTK. 1970.
- Lütfi Paşa. *Tevârih-i Âl-i Osman*. İstanbul: 1341.
- Âşık Paşazade. *Tevârih-i Âl-i Osman*. İstanbul: Ali Bey, 1915.

“Murad II.” *İslâm Ansiklopedisi*. 1975.

“Murad II.” *Meydan Larousse*. 1972.

Neşri Mehmed Efendi. *Cihannüma*. Ankara: TTK. Basımevi, 1949.

Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1979.

İbn Batuta. *Seyahatnâme*. Müt. Mehmed Şerif Paşa. İstanbul: 1917-19.

Zaif-i Mehmed, Gelibolulu. *Gazavâtname*. (II. Murad’ın Gazaları).

Halil İncalcık ve Mevlüd Oğuz. “Gazavat-ı Sultan Murad.” *DTC. Dergisi*, C. VII, sayı: 2

Dr. Erzi, Adnan Sadık. “Türkiye Kütüphanesinden Notlar ve Vesikalar II,” TTK. *Belleten*, 1950, c. XIV. Sayı: 56

Prof. Dr. Turan, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1978.

Tusun Bey. *Târih-i Ebü’l Feth*. Hazırlayan: Mertol Tulum. İstanbul: Baha Matbaası. 1977.

Charles Dielh. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. Müt. Tevfik Bıykoğlu. İstanbul: 1938.

Behiştî. *Hayrullah Efendi Tarihi*.

Ducas. *Bizans Tarihi*. Müt. Mırmıroğlu.

Feridün Ahmed Bey. *Münşeât a’l-Salâtin*. İstanbul: 1859.

Grenard, Fermand. *Asya’nın Üstünlüğü ve Düşkünlüğü, Avrupa İkbali*. Müt. Hamdi Varoğlu, İstanbul: 1941.

Koçu, Reşid Ekrem. *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar*. İstanbul: 1934.

İncalcık, Halil. *Murad II*. İstanbul: 1960.

Cemil, Mehmed. *Çandarlı Halil Paşa*. İstanbul: 1934.

Tacan, Necati Salim. *Türk Ordusu’nun Eski Seferlerinden Bir İmha Muharebesi*. Varna, 1444. İstanbul: 1931.

Tacan, Necati Salim. *İkinci Kosova*, 1448. İstanbul: 1932.